

BOTENI – SATUL CONTEMPORAN ȘI EVOLUȚIA LUI ISTORICĂ. O ISTORIE ALTERNATIVĂ A BOTENILOR MUSCELULUI, A OAMENILOR SĂI BUNI ȘI BĂTRÂNI

Valentin-Stelian BĂDESCU¹

valentinbadescu@yahoo.com

„A trăi în sat înseamnă a trăi în zăriștea cosmică și în conștiința unui destin emanat din veșnicie. Mândria satului de a se găsi în centrul lumii și al unui destin ne-a menținut și ne-a salvat ca popor peste veacurile de nenoroc. Satul nu s-a lăsat ispășit și atras în istoria făcută de alții peste capul nostru. El s-a păstrat feciorelnic neatis în autonomia sărăciei și a mitologiei sale pentru vremuri când va putea să devină temelie sigură a unei autentice istorii românești”

(Lucian Blaga)

ABSTRACT: Some time ago, on one of the days of the „Boteni Bridge” Dance Festival, during a discussion with professor Mihai Magureanu, I came up with the idea to write a monograph dedicated to Boteni. Why did we get involved in this way of recovering the history of our commune? Among other things, because it is the place where outstanding Romanian personalities were born, such as philosopher, journalist and economist Petre Țuțea (1902–1991) or philosopher, ethnographer, folklorist sociologist and museologist Ion Chelcea (1902–1991), who also authored a monograph of the Boteni commune. I am grateful to all those who have contributed to the accomplishment of this project, my family and members of the local community.

KEYWORDS: Boteni village and commune in the country of Argeș, Romania, Petre Țuțea, Ion Chelcea, traditions, collectivization, communism, ethnography, folklore

¹ Cercetător științific asociat al Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române și membru al CRIFST.

1. *Cuvânt începător*

Cu ceva timp în urmă, într-una din zilele *Festivalul dansului „Brâul de la Boteni”*, într-o discuție cu Domnul profesor Mihail Măgureanu, s-a născut ideea și am luat decizia întocmirii unei Monografii dedicate comunei Boteni. De ce ne-am implicat în acest demers de recuperare a istoriei comunei noastre? Mai întâi, mă bucur că am putut da o mână de ajutor în realizarea acestui proiect, atât personal, pentru familia mea, cât și pentru comunitatea locală, care a contribuit la realizarea monografiei prin mulți oameni cu suflet mare. Se pot spune foarte multe, dar de când eram elev și apoi ofițer, îmi aduc aminte, imediat după lovitura de stat din 1989, discutam câteodată seara, cu tatăl meu despre oamenii din Boteni. Unele dintre aceste discuții erau despre Petre Țuțea sau Ion Chelcea, iar tatăl meu îmi povestea despre Petre Țuțea, despre lucrările sale, despre viața sa tumultuoasă. Mi-a rămas întipărit. Sigur că am avut puțină șansă să discut acele lucruri – dacă nu mă înșel, tatăl meu avea o rețineră, legată de faptul că într-o anumită perioadă a vieții sale, Petre Țuțea cochetase cu legionarii, iar concepțiile unora cu privire la mișcarea legionară depășeau convingerile lor. Discuțiile de atunci, rememorate mai târziu, au prins contur și mi-am spus că acest proiect ar putea ieși într-o zi la lumină cu sprijinul unei echipe pricepute și dedicate. Am consfințit, împreună cu colegii mei din echipă, la susținerea acestui proiect întru amintirea părinților și bunicii noastre, a străbunilor noștri. Un proiect editorial pe care l-am vrut, inclusiv din punctul de vedere al formei, ridicat la nivelul la care opera lui Ion Chelcea se ridică în doctrina sociologică românească. Se știe, că Ion Chelcea a fost principalul autor al unei monografii a Comunei Boteni. N-a mai existat o altă operă de asemenea forță, de asemenea intensitate și întindere. Din cunoștințele mele, nu cred că a mai existat cineva care să fi realizat o astfel de lucrare. Au mai fost încercări și autori din Boteni au scris despre acest ținut minunat, despre neamul lor. A fost o problemă și pentru zona profesorală, să se alătore unui asemenea demers. Dar, iată, am privit cu o deschidere foarte mare această provocare care merită să fie readusă la viață, într-un moment în care preocupările monografice din România au căpătat amploare.

După cum arată experiența Școlii Sociologice de la București, întemeiată de Dimitrie Gusti și continuată în cazul Botenilor de Ion Chelcea, o monografie este un studiu științific amplu asupra unei așezări, cercetată detaliat și multilateral, începând cu cadrul natural în care ființează

aceasta, trecând prin momentele istorice ce i-au marcat existența, continuând cu relațiile social-juridice din colectivitatea dată, în primul rând cele legate de proprietatea funciară, apoi cu aspectele demografice și cu întreg ansamblul de manifestări spirituale: învățământ, religie, etnografie, folclor ș.a. Cuprinderea tuturor acestor aspecte, fie chiar și în cazul unei modeste așezări rurale, este greu de realizat în cadrul unei singure lucrări, fapt pentru care autorii monografiilor sociologice de sate/comune își concentrează atenția numai asupra unora dintre ele, în funcție de pregătirea lor, de predilecțiile pe care le au pentru unul sau altul dintre subiectele tratate etc.² Se înțelege că dilemele care apar în legătură cu temele cuprinse într-o monografie a unui ținut muscelan vor fi și mai numeroase, ținând seama de volumul lucrării, de posibilitatea publicării acesteia într-un timp anumit și de etapizarea finalizării acum a unor capitole, astfel ca alți autori să poată continua lucrarea în viitor, menținându-se caracterul organic și omogen al acesteia. Se mai naște și întrebarea referitoare la natura și caracterul datelor prezentate, fiind preferabil a se insista asupra a ceea ce ține de esența și particularitatea unei localități, adică a fenomenelor care au avut un impact deosebit asupra evoluției socioistorice a acesteia, în dauna aspectelor efemere și a datelor perisabile nerelevante. În acest sens există o oarecare experiență, fiind elaborate la finele secolului al XIX-lea două lucrări în care se regăsește județul Muscel și anume: *Marele dicționar geografic al României*³ și *Dicționarul geografic al județului Muscel*⁴. Desigur obiectul lor cuprinde numai parțial elementele unei monografii sociologice, dar materialul prezentat ilustrează cu prisosință, acum la circa 100 de ani de la apariție, părțile viabile care prezintă interes, dar și ceea ce a fost nerelevant, cu totul conjunctural, căzut între timp în desuetudine. Tot în seria întrebărilor pe care autorii și le-au pus, înainte de a purcede la elaborarea monografiei, a fost și aceea dacă urmează a se aborda județul ca ansamblu, cu tratarea diferitelor teme la acest nivel general sau să se întocmească micromonografii socio-istorice, pentru fiecare așezare

² I. C. Hera-Bucur, Florina Bucur-Mohanu, *Cu privire la elaborarea unei monografii a județului istoric Muscel*, p. 135.

³ Ioan George Lahovari ș.a., *Marele dicționar geografic al României*, vol. I-V, Editura Socec, București, 1891-1902.

⁴ Constantin Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Muscel*, Stabilimentul grafic J. V. Socecu, București, 1893.

în parte și pe această bază să se desprindă într-o fază ulterioară date și concluzii generale, cu caracter de sinteză la nivel de județ.

Raportându-ne din nou la experiența existentă, vom observa că în timp au fost tipărite, pentru multe din comunele fostului județ Muscel, monografiile sintetice, având la bază concepția abordării globale a arealului peste care se întinde o asemenea unitate administrativ-geografică, cum este județul, cu economia sa, cu date istorico-geografice generale și valori spirituale. Toate acestea sunt lucrări utile, dar ele nu permit penetrarea trecutului fiecărei localități cu momentele cruciale din viața lor. Ținând seama și de starea de incertitudine în care se află soluționarea problemei județelor desființate, printre care și Muscelul, cu posibilități reduse ca acestea să reapară pe harta țării, ni se pare că trebuie să aibă prioritate abordarea individuală a fiecărui sat, cu trecerea ulterioară de la particular la general. Vom fi în măsură, astfel, de a stăruii fie și succint asupra Botenilor, scoțând la suprafață, cu această ocazie, necunoscutele din istoria sa, aducându-le la cunoștința celor prezenți și conservându-le importanța pentru generațiile viitoare. Astfel, prin inventarierea, pe baza documentelor de arhivă a satelor și cătunelor întâlnite în perioada celor circa 800 de ani, de când este atestată localitatea Boteni până astăzi, ne-a permis să identificăm asemenea așezări. De fapt este vorba de numărul dimensiunilor întărite, una și aceeași așezare putându-se regăsi de mai multe ori, urmare a procesului de dispariție și reînființare, sub un alt nume, a satelor și cătunelor. De la o cartografie la alta, și de la un recensământ la altul, se observă, mai ales în vechime, dispariția unor sate și cătune și apariția altora, fie pe vatra/siliștea veche, fie pe o alta nouă. Condițiile politice și economice au fost vitrege și nu rareori oamenii au fost siliți să-și abandoneze vetrele de origine, vremelnic sau definitiv, pentru „a-și relua capul”, familiile și, dacă a fost posibil, câte ceva din agoniseala lor de o viață. În acest sens sunt numeroase documentele care vorbesc de fuga de peste munți a unor locuitori din satele transilvane, intrați în conflict cu stăpânirile vremelnice. Iar țărani, oamenii de rând, căzuți în rumânie din cauza birurilor excesive, părăseau satele și fugeau cât mai departe, pentru a nu fi prinși și readuși în locurile de origine. Fără a fi singurele și poate nu cele mai importante, cauzele menționate au condus la o asemenea fluiditate și variație în nomenclatura așezărilor județului istoric Muscel, deși în comparație cu alte zone ale Țării Românești situația a fost aici, totuși, mult mai stabilă. Confruntat cu un număr așa de mare de așezări și deci

cu o toponimie atât de bogată, cercetătorul, care și-a propus să elaboreze o monografie a unui sat din Muscel, va trebui să acorde mai întâi atenția cuvenită tocmai acestui aspect, al toponimiei, încercând să identifice și să localizeze, să selecteze și să elimine din analiză denumirile redundante.⁵

N-am să intru în detalii, am să vă spun un singur lucru: ca să avem un viitor mai bun, trebuie să ne cunoaștem, cât de cât bine, trecutul. Și sunt convins că această lucrare, chiar dacă nu este de actualitate astăzi, pentru cei care sunt pasionați de monografii, vor găsi totdeauna o modalitate, o rațiune socială, care și astăzi este actuală, chiar dacă nu în contextul anumitor texte, ci în principiu, în logica sociologică și în modul de raționare. În privința susținerii unui astfel de proiect, au fost și alți botenari dispuși, la un moment dat, să dea o mână de ajutor, un sprijin. Problemele financiare pe care le întâmpinăm cu toții, zi de zi, nu justifică, dacă vreți, o lipsă de participare din partea cuiva într-un anumit moment și într-un proiect important. A fost posibil și din partea administrației publice locale, personal a primarului Vasile Leau care a fost interesat în a sprijini astfel de proiecte – bănuiesc că nu este nici primul și nici ultimul la care s-a gândit. Încercăm să facem o lucrare la nivelul la care opera lui Ion Chelcea a fost receptată în România. Am avut discuții cu mulți profesioniști din diferite domenii, având în vedere intensitatea și costurile foarte mari pe care le presupune această monografie. Dar am reușit să găsim această deschidere și această disponibilitate chiar la Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române, organizatorul Sesiunii de comunicări științifice *Oameni de știință implicați în consolidarea educației, economiei, științei în România anilor 1919–1940 și omagierea Satului Românesc*, București, 2019. Vă mulțumim inclusiv aici și acum, Stimate Doamnă Prof. univ. dr. Eufrosina Otlacan și Stimate Domnule Conf. univ. dr. Tiberiu Tănase, precum și Domanei Mirela-Adriana Anghelache, secretar de redacție, pentru efortul și răbdarea dovedită, fără de care studiul de față nu ar fi văzut lumina tiparului!

De aceea, privim cu speranță, dar și responsabilitate, spre viitor mai ales că, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a proclamat anul 2019 drept Anul Omagial al Satului Românesc, păstrător fidel al tradiției bisericești și culturii naționale, care a fost de-a lungul timpului spațiul în care s-a dezvoltat și s-au desăvârșit valorile spirituale, culturale și morale

⁵ I. C. Hera-Bucur, F. Bucur-Mohanu, *op. cit.*, p. 136.

ale neamului așa cum aprecia, în discursul său de recepție la Academia Română, din 5 iunie 1937, intitulat „*Elogiul satului românesc*” poetul și filosoful Lucian Blaga: „*A trăi în sat înseamnă a trăi în zăriștea cosmică și în conștiința unui destin emanat din veșnicie. Mândria satului de a se găsi în centrul lumii și al unui destin ne-a menținut și ne-a salvat ca popr peste veacurile de nenoroc. Satul nu s-a lăsat ispitit și atras în istoria făcută de alții peste capul nostru. El s-a păstrat feciorelnic neatis în autonomia sărăciei și a mitologiei sale pentru vremuri când va putea să devină temelie sigură a unei autentice istorii românești*”.⁶ La fel, în discursul său de recepție la Academia Română în 29 mai 1940, intitulat „*Laudă țaranului român*” scriitorul interbelic Liviu Rebreanu vorbea despre „*aurul curat din sufletul țaranului român, Care este de fapt spiritualitatea profundă a acestuia, lumina credinței și a hărniciei, a dărnicii și a jertfelniciei ca dăruire de sine și dănuire spirituală în timp și peste vremuri*”.

Omagierea satului românesc și a contribuției sale majore la devenirea istorică a poporului român este o necesitate și o demnitate. Totodată, este necesară cunoașterea situației precare și incerte în care se află astăzi satul românesc și locuitorii lui, deși este spațiul în care s-au format multe dintre valorile spirituale, culturale și identitare transmise până la noi. Situația dramatică a satului românesc de astăzi este percepută în mod acut și de Biserică, deoarece preoțimea ortodoxă română din mediul rural simte cum îmbătrânește rapid satul românesc, scade numărul botezurilor și al cununiilor, în timp ce crește numărul deceselor, al înmormântărilor, iar oamenii devin tot mai săraci și mai singuri. Satele românești, cu biserici și case țărănești, cu cimitire și morminte străjuite de cruci, cu ulițe și porți primitive, sunt purtătoarele unui limbaj tainic și vizibil al tradiției, al continuității fizice și spirituale ale acestui neam, sunt oglinzi ale sufletului românesc, în care se arată astăzi, după caz, hărnicia sau delăsarea noastră, responsabilitatea sau indiferența. Când lăsăm să se desfigureze, să se degradeze și să se pustiască satele noastre, ale moșilor și strămoșilor noștri, care au avut vocația să ne crească, să ne ocrotească și să ne pregătească

⁶ Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc*, publicat în Academia Română. *Discursuri de recepție*, LXXI, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Inprimeria Națională, depozitul general, cartea românească, 1937, pp. 3–16.

⁷ Liviu Rebreanu, „*Laudă țaranului român*” publicat în Academia Română. *Discursuri de recepție*, LXXVII, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Inprimeria Națională, Depozitul general, 1940, pp. 3–14.

pentru viață, este evident că ne aflăm noi înșine în starea de autodemolare spirituală, indiferent de explicații și motivații de moment. Este mult de lucru astăzi, atât pentru a ajuta satele noastre, martorele tăcute ale istoriei bimilenare a poporului român, cât și pentru a reinvia și a cultiva în sufletele noastre dorința de a păstra și a transmite generațiilor viitoare această moștenire sfântă, pentru a nu ne prăbuși interior ca popor, fără Istorie și fără Veșnicie.

În prezent, satul românesc traversează o criză gravă fiind „răstignit” între idealizare nostalgică și abandonare practică, între identitate tradițională și supraviețuire precară. Locurile natale sunt părăsite de către generațiile tinere și solidaritatea dintre oameni este tot mai redusă punct. Sătenii se înstrăinează de propriul pământ și de propria lor identitate. Tradițiile populare, majoritatea cu o profundă conotație spirituală, sunt căzute în uitare. Industrializarea agriculturii a condus la o eficientizare a activității, dar totodată, solul a fost poluat prin folosirea îngrășimintelor chimice⁸. O problemă majoră este astăzi depopularea satelor din cauza fenomenului emigrației sătenilor în străinătate. Biserica Ortodoxă Română ar trebui să susțină dezvoltarea satului la nivel social, cultural și bisericesc. La nivelul Patriarhiei Române, în zona rurală, regăsim multe biserici în construcție sau în curs de restaurare. Avem nevoie de case parohiale, pentru ca preoții să locuiască în sat, dar și de cantine parohiale, pentru ca oamenii aflați în nevoie să fie și mai mult ajutați cu o masă caldă. Se constată că, în satul lipit de biserică și de preot, sau în care preotul nu locuiește, există mai multe cazuri de alcoolism, mai multă singurătate și mai puțină solidaritate între oameni, mai puțină comuniune și mai puțină bucurie. În schimb, acolo unde biserica este deschisă în zi de sărbătoare și în fiecare duminică, unde preotul aduce speranță, organizând programe de întrajutorare și mobilizând credincioșii să ofere ajutor celor lipsiți, vârstnici și bolnavi, situația spirituală și socială a parohiei este diferită. Actul liturgic nu are numai o consecință religioasă, ci el influențează și viața socială, aduce un spor de calitate vieții într-o anumită comunitate. Acolo unde există cooperare strânsă între preot, primar, învățător și medic, se crează speranță mai multă și comuniune spirituală mai intensă. Prin urmare, este necesară o mai intensă solidaritate între parohiile urbane și cele rurale și mai multă cooperare cu autoritățile locale, regionale și centrale, pentru a

⁸ *Cuvântul înainte* al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, la calendarul creștin-ortodox 2019.

susține și ameliorează viața satelor întrucât industrializarea forțată a țării a făcut ca sătenii să se mute în masă la orașe și să-și piardă în mare parte identitatea lor profundă de oameni ai pământului, iar cei rămași la sate au fost dezrădăcinați prin pierderea pământului, intrat în proprietatea gospodăriilor colective.

După lovitură de stat din 1989, toată suflarea românească a așteptat o schimbare radicală în bine ceea ce, pentru păcatele noastre, nu s-a produs. Dimpotrivă sărăcia și mizeria morală au luat proporții de neimaginat datorită înmulțirii păcatelor, mai cu seamă al prunc-uciderii și distrugerii totale a economiei, ceea ce a condus la transformarea țării în piață de desfacere pentru produsele străine și la exodul în masă al românilor. Astăzi majoritatea satelor românești sunt pe cale de pustiire. Și totuși nu ne putem mulțumi doar să ne plângem de această realitate dureroasă și să dăm vina pe alții. Vinovați suntem toți, iar vinovăția trebuie să ne-o asumăm fiecare în parte și să încercăm să facem ceva pentru satul nostru și pentru țara în care ne-am născut și care a cheltuit pentru formarea noastră. Cei care se pot întoarce acasă, s-o facă cu toată încrederea că fac un lucru plăcut lui Dumnezeu, cei care au aici firme să investească cât pot de mult în România, cu toate greutățile pe care întoarcerea acasă sau investițiile în țară le presupun. Știm cu toții că lucrurile bune se fac cu multă jertfă.⁹ De aceea, suntem chemați să ne aducem aminte de satele noastre – de unde majoritatea dintre noi ne tragem –, de preoții și învățătorii care ne-au educat, ca și de oamenii de seamă pe care satele i-au dat societății. Să medităm deci la trecutul, dar și la prezentul și viitorul satelor noastre. Și bineînțeles să învățăm și să facem ceea ce putem pentru salvarea lor! Avem datoria de conștiință să nu uităm niciodată rădăcinile noastre, ci să trăim după exemplul bun al înaintașilor noștri. Filozoful Lucian Blaga, născut el însuși la sat (Lancrăm, lângă Alba Iulia), spune în poezia sa „*Sufletul satului*” că „veșnicia s-a născut la sat”. Într-adevăr sentimentul veșniciei este mai puternic în sufletul țăranului care trăiește în armonie cu natura prin cultivarea pământului, decât în sufletul orășeanului, rupt de natură.

⁹ A se vedea, *Satul românesc – rădăcina sufletului nostru*, Pastorală de Nașterea Domnului a ÎPS Serafim: „*Să încercăm să facem ceva pentru satul nostru și pentru țara în care ne-am născut. Cei care se pot întoarce acasă, s-o facă cu toată încrederea că fac un lucru plăcut lui Dumnezeu. Știm cu toții că lucrurile bune se fac cu multă jertfă*” preluat de pe site-ul: <http://www.cuvantul-ortodox.ro/recomandari/satul-romanesc-radacina-sufletului-nostru-pastorală-de-nasterea-domnului-a-ips-serafim-sa-incercam-sa-facem-ceva-pentru-satul-nostru-si-pentru-tara>.

Omul care muncește pământul îl simte pe Dumnezeu mai apropiat tocmai pentru că trăiește în armonia naturii și pentru că se simte tot timpul dependent de Dumnezeu de la care așteaptă ploaia și căldura la vreme pentru cultivarea și pentru rodirea pământului. Orice muncă este binecuvântată de Dumnezeu dacă se face cu credință și cu rugăciune, însă rodul muncii depinde numai de Dumnezeu. Osteneala muncii aparține omului, iar rezultatul ei este darul exclusiv al lui Dumnezeu. Sfântul Apostol Pavel zice: „*Eu am semănat, Apolo a udat, dar Dumnezeu a făcut să crească*”¹⁰. Țăranul, cu deosebire, este conștient că roadele muncii sale sunt darul lui Dumnezeu pentru care el îi mulțumește neîncetat.

Viața la oraș este mai artificială pentru că este mai îndepărtată de natură. Cei ce trăim la oraș, uităm de obicei să privim cerul și nu ne putem minuna în fiecare zi de creația lui Dumnezeu pentru că suntem înconjurați numai de ziduri fără suflet. De asemenea lucrul la birou sau într-o fabrică nu ne inspiră neapărat sentimentul că suntem dependenți de Dumnezeu pentru reușita lui. Astfel omul modern se închide în casa ori apartamentul său, fără să comunice cu vecinii, dar se închide și în sine însuși, devenind tot mai singuratic și mai autonom, chiar și față de Dumnezeu pe care îl uită ușor pentru că nu-l mai vede în natura înconjurătoare. De aceea omul modern din orașele fără chip și fără suflet nu mai simte nevoia de mântuire cum o simte cel care lucrează pământul. În poezia citată, Lucian Blaga spune mai departe că: „*La sat se vindecă nevoia de mântuire*”. Și aceasta pentru că sufletul curat al țăranului nu-și poate imagina viața fără Dumnezeu. Viața satului gravitează în jurul Bisericii, cu tradițiile ei milenare care au apărut și hrănit de-a lungul istoriei ființa noastră. Dacă noi uităm de mântuirea sufletului care ne vine prin mijlocirea Bisericii suntem mai de plâns decât toți oamenii! Numai Biserica îl poate salva pe orășean de însingurare și de alienare. Ea îi oferă mântuirea chiar și în lipsa naturii. Viața satului românesc, cu oamenii săi credincioși din fire și iubitori ai tradițiilor bisericești și ai neamului a început să se degradeze odată cu impunerea comunismului ateu, după al doilea război mondial. Alungarea regelui Mihai și transformarea României în Republică socialistă, a însemnat începutul unui adânc declin moral și spiritual al întregii societăți, de care n-a fost scutit nici satul românesc. Industrializarea forțată a țării a făcut ca sătenii să se mute în masă la orașe și să-și piardă în mare parte

¹⁰ Epistola întâia către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel, 3, 6.

identitatea lor profundă de oameni ai pământului, iar cei rămași la sate au fost dezrădăcinați prin pierderea pământului, intrat în proprietatea gospodăriilor colective. După decembrie 1989, toată suflarea românească a așteptat o schimbare radicală în bine ceea ce, pentru păcatele noastre, nu s-a produs. Dimpotrivă sărăcia și mizeria morală au luat proporții de neimaginat datorită înmulțirii păcatelor, mai cu seamă al prunc-uciderii și distrugerii totale a economiei, ceea ce a condus la transformarea țării în piață de desfacere pentru produsele străine și la exodul în masă al românilor. Astăzi majoritatea satelor românești sunt pe cale de pustiire. Și totuși nu ne putem mulțumi doar să ne plângem de această realitate dureroasă și să dăm vina pe alții. Vinovați suntem toți, iar vinovăția trebuie să ne asumăm fiecare în parte și să încercăm să facem ceva pentru satul nostru și pentru țara în care ne-am născut și care a cheltuit pentru formarea noastră. Cei care se pot întoarce acasă, s-o facă cu toată încrederea că fac un lucru plăcut lui Dumnezeu, cei care au aici firme să investească cât pot de mult în România, cu toate greutățile pe care întoarcerea acasă sau investițiile în țară le presupun. Știm cu toții că lucrurile bune se fac cu multă jertfă. După cel de-al doilea război mondial, a venit însă peste poporul nostru, ca un tăvălug, comunismul ateu care i-a distrus în mare parte ființa modelată de credința sa ancestrală, cultivând în locul ei patimile contrare virtuților strămoșești: necredința, ura de clasă, minciuna, hoția. La fel, căderea comunismului, i-a surprins pe români cu totul nepregătiți să facă față concurenței economice străine care i-a distrus industria. Aidoma, cei mai mulți n-au fost pregătiți să-și asume o libertate responsabilă. Astfel migrarea în străinătate a milioane de români în căutare de lucru, ca și natalitatea extrem de scăzută, încurajată de liberalizarea avortului (peste 20 milioane în 30 de ani!) pun în pericol dănuirea însăși a neamului. Populația îmbătrânește, satele sunt pe cale de dispariție. Ne putem întreba: câtă credință mai curge prin sângele nostru? Dar nu-i suficient să ne lamentăm. Ce putem face fiecare pentru neamul și țara noastră? Bogăția unei țări o formează în primul rând oamenii ei. Țara are nevoie de noi. Cine se întoarce acasă, acela se aseamănă cu marele Moise despre care Sfânta Scriptură spune că a preferat să sufere cu poporul său și să se întoarcă în Canaan decât să aibă dulceața păcatului cea trecătoare a Egiptului¹¹. Iată de ce, în sumare argumente, ne-am încumetat la acest

¹¹ Epistola către Evrei a Sfântului Apostol Pavel, 11, 25–26.

delicat și dificil demers de cercetare științifică, multi și transdisciplinar, monografia comunei Boteni din fostul județ Muscel.

2. Botenii Muscelului – satul contemporan și evoluția lui istorică¹²

2.1. Chestiuni lămuritoare privind Județul Muscel

Așadar, despre Boteni, dar nu înainte de a spune câte ceva despre fostul Județ Muscel, în al cărui areal se găsește. Muscelul, unul dintre cele mai complexe și încărcate de istorie unități teritorial-administrative ale țării cu întindere de la crestele Carpaților până la marginea câmpiei, poate fi considerat ca reprezentativ în ceea ce privește complementaritatea sa – conferită de prezența munților, dealurilor și depresiunilor subcarpatice, a podișului piemontan și chiar a câmpiei. Fiecare din aceste categorii geografice contribuia cu resursele sale proprii, așa încât Județul Muscel dispunea de un important și variat potențial natural – premisă a dezvoltării sale complexe. Astfel, între punctul cel mai înalt din țară – Vârful Moldoveanu (2544 m) situat la întâlnirea a trei județe (Muscel, Argeș și Făgăraș) – și lunca Argeșului, care depășește cu puțin 200 de metri, relieful se succede în trepte și totodată, prezintă o mare ebnergie potențială, datorită diferenței de nivel, de peste 2300 metri. Și mai este ceva, ce numai Dumnezeu putea rândui, cele două provincii românești, Valahia și Transilvania unite de vârful Moldoveanu. Așadar, Moldova, Ardealul și Țara Românească, adică România noastră! Între limitele Muscelului erau cuprinse următoarele unități geografice: jumătatea estică a versantului meridional al Munților Făgăraș, integral Munții Iezer – Păpușa, jumătatea sudică a Munților Piatra Craiului, și a Culuoarului Rucăr – Bran, jumătatea vestică a Munților Leaota, Subcarpații Getici între Dâmbovița și cumpăna apelor dintre Râul Doamnei și Vâlsan, extremitatea vestică a Subcarpaților de Curbură, mai mult de jumătate din Piemonturile Căndești și Argeșului, precum și o fașie îngustă din nordul Câmpiei Române, respectiv lunca din stânga Argeșului.¹³ Muscelul istoric, județ atât de românesc prin geografia, istoria și spiritualitatea locuitorilor săi. Îl numim „istoric” datorită trecutului său cu totul aparte, dar și pentru că începând cu anul 1950 a

¹² Ilie Bădescu, *Satul contemporan și evoluția sa istorică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981. Ilie Bădescu este un sociolog și geopolitician român, membru corespondent al Academiei Române în cadrul Secției de Științe Economice, Juridice și Sociologie.

¹³ Ion Popescu – Argeșel, *Mănăstirile și bisericile din Muscel la cumpăna dintre milenii*, Editura Fundației România de mâine, București, 2000, p. 12.

încetat să mai figureze pe hărțile geografice, devenind încetul cu încetul un toponimic-amintire, e drept cu rezonanță istorică. Chiar și pentru orașul principal al județului, care s-a numit dintotdeauna Câmpulung-Muscel, astăzi această denumire nu mai este suficientă în actele oficiale, impunându-se a fi completată și cu cea a județului de care aparține, respectiv Argeș.¹⁴

Muscelul, la propriu, un județ cu fața spre soare, prezintă celelalte componente ale peisajului natural, multate pe treptele de relief, în concordanță cu legea zoalității (etajării) verticale, incluzând în totalitate: cea alpină (cu etajul alpin și etajul subalpin) și cea a pădurilor (cu cele trei etaje ale sale: al coniferelor, al fagului și al ștejarului). La rândul lor, râurile coboară grăbite de la nord spre sud, urmând panta generală, fiind culese în totalitate de Argeș, în primul rând printr-un mănunchi convergent, spre piața de adunare a apelor de la Pitești (Râul Doamnei și Râul Târgului cu Bughea, Bratia și Argeșelul), ce udă numai teritoriul Muscelului, formând totodată, majoritatea văilor principale ale acestui județ, în lungul cărora așezările se înșiră ca mărgelile pe ață.¹⁵ În al doilea rând, Muscelul este udat de Dâmbovița, care izvorăște de aici, culegându-și apele din toate unitățile montane deluroase ale acestuia, exceptând Piemontul Argeșului; apoi, străbate mai multe județe (inclusiv pe cel care îi împrumută numele), trece prin capitală și se varsă în Argeș în sudul Câmpiei Române, la Budești. În fine, câteva ape firave coboară din Piemontul Căndești și la ieșirea din câmpie se varsă în Argeș: Vrănești, Văleni, Râncăciiov, Cărcinov și Budișteanca.

Istoria orală a Muscelului se pierde în legendă, fiind legată de eroul eponim Negru-Vodă, venit de peste munți, din Țara Făgărașului, pentru a „descăleca” aici și a ființa o nouă țară. În afara bustului din fața vechii primării a orașului, numele său este purtat de cea mai veche mănăstire a țării, de străzi, cetățui, piscuri și foarte multe alte locuri muscelene. Iar istoria scrisă începe cu statuarea Câmpulungului ca una dintre primele capitale ale Țării Românești, unde și-au avut reședința cei dintâi domnitori din glorioasa și străvechea familie a Basarabilor, a căror oseminte se odihnesc la mănăstirea Negru-Vodă. Teritoriul acesta, pe care au existat

¹⁴ Ion C. Hera-Bucur, Florina Bucur-Mohanu, *Cu privire la elaborarea unei monografii a județului istoric Muscel*, în „Revista Română de Sociologie”, serie nouă, anul IX, nr. 1–2, București, 1998 p. 133–143.

¹⁵ *Ibidem*.

inițial două județe – Pădureți și Muscel – contopite spre prima jumătate a secolului al XVII-lea într-o singură unitate administrativă cu numele de Muscel, se întindea de la Munții Făgăraș în nord, până la râul Argeș în sud și de la râurile Dâmbovița și Budișteanca la est, până la Valea Vălsanului la vest. Subdiviziunile sale administrative au fost plaiurile (numite și scaune) și plășile. Prima catagrafie a județului, menționată la început, semnală în 1774 existența a două plaiuri – Nucșoara și Dâmbovița – și a 5 plăși, respectiv: Argeșelul, Râul Doamnei, Bratia-Bughea, Dealului (Podgoria) și Cărcinovului. Denumirile ne sugerează ape rezezi cristaline care izvorăsc din munți și curg în bazinul Argeșului, dealuri acoperite cu viță de vie și pomi fructiferi, plaiuri întinse străjuite de păduri, care străbat culmile munților, facilitând deplasarea turmelor de oi și a locuitorilor munteni și transilvăneni „de dincoace dincolo și de dincolo dincoace” cum glăsuiesc documentele vremii. Momentele istorice prin care au trecut așezările de pe acest teritoriu, toponimia, valorile etnografice și folclorice, tradițiile și obiceiurile sănătoase peste care contemporaneitatea și modernismul s-au așternut fără a-i altera prea mult substanța, trebuie identificate și conservate. Ele fac parte din tezaurul de valori al poporului nostru, Muscelul – un ținut atât de românesc prin geografia, climatul, istoria și spiritualitatea populației sale – reprezentând una din zonele de regenerare a ființei noastre naționale. Fiecare țară și fiecare popor își are asemenea ținuturi, unde se tezaurizează în cel mai înalt grad spiritualitatea și identitatea proprie, definindu-i specificul și personalitatea printre celelalte națiuni ale continentului sau ale globului pământesc.¹⁶

Având capitala la Câmpulung – oraș care a fost și prima reședință de Scaun a domnitorilor Țării Românești – teritoriul Județului Muscel este bogat în locuri ce conservă vestigii ale trecutului sau evocă evenimente de seamă legate de istoria și cultura națională. În acest sens, iată câteva exemple: urmele drumului roman (păstrate la Posada și Oratea), castrele romane de la Pucăreni, Jidava, Voinești și Rucăr, urmele străvechii așezări de la Cetățeni, ruinele Cetății Dâmboviței de la Oratea, defileul Dâmboviței de la Stoienești (unde s-a retras Mihai Vitezul ca să-și refacă oastea după lupta de la Călugăreni) etc. Totodată, există în Muscel trei biserici rupestre, cu vechime multisekulare: Corbii de Piatră (Jghiaburi), Nămăiești și Cetățuia Negru Vodă. Nu mai vorbim de vechile mănăstiri,

¹⁶ *Idem*, p. 137.

unele dintre ele azi dispărute, sau păstrând doar bisericile lor valoroase (Valea, Vieroși). De asemenea, în Muscel se află vatra celebrelor familii ale Goleștilor și Brătienilor – nume de mare rezonanță, înscrise cu litere de aur în Cartea Datoriei și culturii neamului. Totodată, în Muscel, s-a născut și a trăit marele om politic Ion Mihalache. Dar și Mareșalul Ion Antonescu. Alte nume de rezonanță se leagă de Muscel, dintre care amintim: George Topârceanu, Liviu Rebreanu, Ion Pilat, Ion Barbu, Tudor Mușatescu, Ion Nanu-Muscel, Dumitru Alimănășteanu, Nicoliae Cretzulescu, Teodor Aman, Constantin Parhon, Constantin Aricescu, Istrate Micescu, mihai Tican Rumano etc. Desigur, lista ar fi trebuit să înceapă cu primii voievizi ai Țării Românești care și-au ales capitala la Câmpulung. Basarab I Întemeietorul, Nicopale Alexandru Basarab Voievod, Valicu Vodă (Vladislav I) care se născuse aici și a păstrat capitala până în 1369. Tot aici s-a născut întâiul document în limba română – scrisoarea boierului Neacșu. Din păcate, în anul 1950, în locul județelor și plășilor, au apărut regiunile și raioanele după model sovietic. Până în acel moment, Județul Muscel avea următoarele plase: Plasa Râului Doamnei cu reședința la Domnești, Plasa Dâmbovița cu reședința la Dragoslavele, Plasa Argeșel cu reședința la Boteni, Plasa Râuri cu reședința la Mihăiești, Plasa Golești cu reședința la Ștefănești, și plasa Podgoria, cu reședința la Tîrgu Cărcinov (azi Topoloveni).¹⁷ În 1950 Muscelul a devenit un biet raion, care cuprindea satele de pe valea Dâmboviței până la Malu cu Flori, de pe Argeșel până la Bărzești, de pe Râul Tîrgului până la Stâlpneni și de pe Bughea și Bratia. Resul satelor intrau în componența raioanelor Topoloveni, Pitești și Curtea de Argeș – toate făcând parte din Regiunea Pitești (Regiunea Argeș de mai târziu). În 1968, când s-a revenit la împărțirea administrativă pe județe, Muscelul n-a mai apărut în rândul acestora, cea mai mare parte a lui fiind înglobată Județului Argeș, iar trei comune trecute la Județul Dâmbovița. Intenționat sau nu, chiar denumirea de Muscel a fost abandonată nemaifiind legată oficial nici măcar de orașul care i-a fost reședință timp de secole (care oficial de numește simplu, Câmpulung). Acum, la treizeci de ani de la lovitura de stat din decembrie 1989, muscelenii așteaptă încă reînființarea Județului Muscel, care se vrea, în primul rând, o reparație istorică, ce ar putea pune capăt marginalizării, mai ales orașului său de reședință, dar nu numai. Din respect pentru trecutul istoric, cu speranța

¹⁷ A se vedea, *Harta Județului Muscel*, Institutul cartografic Unirea Brașov, 1928.

în suflet, în lucrarea de față am avut în vedere Județul Muscel, așa cum a fost și, mai ales, așa cum ar trebui să renască.

Dar, să revenim în actualitatea zilelor noastre, a apartenenței administrative a ținutului Muscel la Județul Argeș și să evidențiem câteva dintre caracteristicile și reperatele sale esențiale. Astfel, potrivit Wikipedia¹⁸, „Județul Argeș este situat în partea central-sudică a țării, fiind delimitat la sud de paralela de 44°22' latitudine nordică și la nord de cea de 45°36' latitudine nordică, la vest de meridianul de 24°26' longitudine estică, iar la est de cel de 25°19' longitudine estică. Suprafața județului este de 682631 ha. În partea nordică, limita județului urmărește crestele înalte ale munților Făgăraș, traversează munții Piatra Craiului și culoarul Rucăr – Bran ce desparte județul Argeș de județele Sibiu și Brașov. La est limita cu județul Dâmbovița este mult mai lungă, traversând munții Leaota, Subcarpații Getici, piemontul Cândești și câmpia Găvanu Burdea. Limita sudică dinspre județul Teleorman taie câmpia Găvanu Burdea. La sud-vest, județul Argeș se învecinează cu județul Olt, limita străbătând câmpia Română și piemontul Cotmenei, traversând văile din bazinul superior al râului Vedea. Limita vestică, dinspre județul Vâlcea, traversează valea râului Topolog”. Relieful este proporțional repartizat, coborând în trepte de la nord spre sud, cuprinzând toate unitățile geo-morfologice carpato-trans-danubiene, de la altitudinea de peste 2500 m până la 160 m. Predomină ținuturile deluroase, care ocupă 55% din suprafața județului, munții 25% și câmpiile 20%. În relieful său se disting trei trepte: treapta înaltă, cu orientare est-vest, se desfășoară pe o lungime de 70 Km, între valea Dâmboviței și valea Oltului și se înscrie în peisaj prin cei mai înalți munți din țară (munții Făgăraș, munții Iezer, munții Piatra Craiului, munții Leaota și munții Păpușa), precum și munții de înălțime mijlocie (munții Frunții și Chițu) ca și culoarul Dragoslavele-Rucăr-Bran. În cadrul acestei trepte și îndeosebi a crestei munților Făgăraș ce se întind între Văile Dâmboviței și Oltului, se disting 140 de vârfuri ce trec de 2000 de m altitudine, 29 depășesc 2400 m, iar 6 dintre acestea depășesc 2500 m. Pantele repezi, circurile și căldările glaciare (18 lacuri glaciare), conferă un farmec și o strălucire aparte, zonei alpine. Culmile sudice puternic ramificate au aspectul unor măguri împădurite până aproape de vârf, punând în evidență asimetria caracteristică munților Făgăraș. Zona centrală a județului considerată și treapta mijlocie,

¹⁸ A se vedea, pentru detalii, site-ul: https://ro.wikipedia.org/wiki/Jude%C5%99_Bul_Arge%C8%99.

este ocupată de dealuri subcarpatice, față de care munții se înalță abrupt la nord, iar la sud dealurile scad în înălțime, pierzându-se treptat în câmpie. Dealurile înalte subcarpatice, acoperite de păduri de foioase, domină spre sud un relief larg vălurit, cu spinări netede și văi largi. Piemontul Getic reprezintă a treia treaptă morfologică a reliefului județului, a cărui limită cu subcarpații este marcată de șirul depresiunilor intracolinare, spre care se termină prin creste. Pe teritoriul județului Argeș se află parțial piemonturile Câmdești și Cotmeana și în totalitate piemontul Argeșului (dealurile Argeșului). Câmpia Română constituie treapta cea mai coborâtă a reliefului județului Argeș, având două subunități: Câmpia înaltă a Piteștilor (în totalitate) și Câmpia Găvanu-Burdea (parțial). Prima subunitate are un caracter piemontan având altitudinea cea mai ridicată din toată Câmpia Română. Cealaltă subunitate este mult mai netedă și este străbătută de văi largi și puțin adânci.” Într-un scurt excurs la istoria recentă a României vom vedea că, în anul 1864, domnitorul Alexandru Ioan Cuza emite prima lege de organizare administrativ-teritorială modernă a teritoriului României. Legea prevedea împărțirea țării în 33 de județe, având ca subdiviziuni plășile și comunele (urbane și rurale). Județele și comunele erau investite cu personalitate juridică și cu organe deliberative și executive: consiliul județean și prefectul (acesta din urmă ca reprezentant al guvernului în teritoriu), respectiv consiliul comunal și primarul (în calitate de reprezentant al guvernului în teritoriu). Plășile erau simple subdiviziuni ale județelor, fără personalitate juridică, conduse de subprefecți, cu atribuții de supraveghere și control asupra autorităților comunale. Județul Argeș a fost constituit prin delimitarea teritoriului județului medieval muntenesc Argeș. În timpul dictaturii carliste, județul a făcut parte din ținutul Argeș.

În 1950, a fost desființat de regimul comunist, iar teritoriul său a fost împărțit între raioanele Curtea de Argeș, Pitești, Topoloveni și Costești ale regiunii Argeș. La înființare, era un județ de frontieră. Se învecina cu Transilvania (ce făcea parte atunci din Austro-Ungaria) și cu județele românești Muscel, Dâmbovița, Vlașca, Teleorman, Olt și Vâlcea.

Teritoriul lui cuprindea mare parte din actualul județ Argeș și o bucată din vestul actualului județ Vâlcea. După 1918, se situa în partea central-sudică a României Mari, în vestul regiunii Muntenia. Se învecina la vest cu județele Olt și Vâlcea, la nord cu județele Făgăraș și Sibiu, la est cu județele Muscel și Dâmbovița, iar la sud cu județele Teleorman și Vlașca. Vechiul județ muntenesc era la începutul secolului al XIX-lea

împărțit în 8 plăși și 2 plaiuri, dar pe la 1880, avea 6 plăși și un plai: plaiul *Loviștea* (format prin comasarea plaiurilor *Ariful* și *Loviștea* în 1834) cu reședința în comuna rurală Șuici și plășile *Topologul* cu reședința Tigveni, *Oltul* cu reședința Lăunele, *Argeș* cu reședința Curtea de Argeș, *Pitești* cu reședința Pitești, totodată și reședința județului, *Cotmeana* cu reședința Costești și *Gălășești* cu reședința Furduești. Județul avea 2 comune urbane, 147 comune rurale formate din 760 sate. Orașele județului erau Pitești și Curtea de Argeș. În anul 1925, avea cinci plăși: Plasa Argeș (cu reședința la Curtea de Argeș), Plasa Dâmbovnic (cu reședința la Rociu), Plasa Oltul (cu reședința la Jiblea Veche), Plasa Teleorman (cu reședința la Costești) și Plasa Uda (cu reședința la Uda). Ulterior, județul a fost reorganizat în șase plăși. Plasa Uda a fost desființată și au fost formate două plăși noi: Plasa Cuca (cu reședința în localitatea omonimă, Cuca, rezultată prin scindarea plășilor Oltul și Uda) și Plasa Pitești (creată în jurul orașului de reședință Pitești).”

Acum, conform autorilor *Enciclopediei Argeșului și Muscelului*,¹⁹ „actualul județ Argeș, denumire apropiată legendarului hidronim antic Ordesos/Argesis, are, prin unirea cu zona Muscel din 1950, peste 6.800 km², ceea ce reprezintă, aproximativ, 2,9% din suprafața de astăzi a României. Reședința oficială este municipiul Pitești. La Curtea de Argeș și Câmpulung, foste reședințe domnești, se află importante necropole voievodale și regale. După 1 ianuarie 2007, face parte din Euroregiunea Sud (Muntenia), cu sediul la Călărași. Viața materială și spirituală din Argeș-Muscel a urcat, prin secole și milenii, odată cu evoluția neîntreruptă a tuturor pământurilor autohtone. Nu este zidire mai veche sau mai nouă care să nu amintească personalitatea poporului român, strădaniile sale pentru independență, unitate, progres, civilizație. Aici a fost leagănul formării statului feudal primordial, numit, frecvent, Muntenia sau Valahia; aici s-au aflat primele reședințe principare, de la Curtea de Argeș și Câmpulung; de aici s-a emis prima stemă a Basarabilor, simbolizând începuturile domniei dinastice și întinderea stăpânirii sale, în veacul XIV, peste toată geografia neatârnată, inclusiv la nordul Gurilor Dunării. Eforturile pentru menținerea structurilor noastre medievale s-au concentrat, deseori, pe aceste locuri. Astfel, la 12 noiembrie 1330, voievodul Argeșului, Basarab I Întemeietorul (c. 1310–1352), a obținut

¹⁹ *Enciclopedia Argeșului și Muscelului*, coordonator: Prof. univ. dr. Petre Popa, Bibliotecii Județene Dinicu Golescu Argeș, Pitești, 2010, preluată de pe site-ul: http://cat-biblioteca.upit.ro/bibl/Pagina%20WEB/Site_nou/Enciclop.

victoria emblematică de la Posada, din pripoarele Perișanilor, despre care va aminti inclusiv cronicarul polon Martin Strykowski: „Regele ungar Carol, ridicând război năprasnic asupra domnului muntean Basarab, fu bătut cu desăvârșire...astfel încât cu puțini ai săi abia a scăpat cu fuga”. Apoi, la 10 octombrie 1394, oastea condusă de voievodul Mircea cel Bătrân (1386–1418) s-a confruntat cu armatele legendarului sultan otoman Baiazid (1389–1402), prima obținând, la Rovine, undeva, pe câmpia de la sud de Pitești, după cum opinează mulți analiști ai perioadei, un succes răsunător: „A fost război mare, notează, în 1620, călugărul erudit Mihail Moxa, cât se întuneca văzduhul de mulțimea săgeților...și mai pierdu Baiazid oastea lui cu totul”. Documente ale secolului XVI au consemnat aspecte importante referitoare la rolul zonei Argeș-Muscel în vremea domnului Neagoe Basarab (1512–1521), cel care ne-a lăsat, printre altele, Biserica Episcopală de la Curtea de Argeș, aureolată cu Balada Meșterului Manole, precum și celebrele texte filosofale reunite sub genericul *Învățăturile*.²⁰ Apoi, pe timpul voievodului Radu de la Afumați (1522~1525), una dintre cele 19 lupte ale sale cu turcii era purtată la Rucăr, pe drumul spre Brașov (1522). Deosebite sunt faptele primului unificator al țărilor Române, Mihai Viteazul (1593–1601), petrecute, în 1595, la Stoenеști, între Câmpulung și Târgoviște, ulterior, 25 noiembrie 1600, lângă vechea reședință de la Curtea de Argeș, unde a angajat ultima sa inițiativă militară la sud de Carpați. Nu peste multă vreme, domnul Matei Basarab (1632–1654) a instalat, la reședința din Câmpulung, o tiparniță. Legături statornice au menținut, cu oamenii acestor locuri, totodată, voievozii Vlad Călugărul (1481~1495), Constantin Șerban (1654–1658), Șerban Cantacuzino (1678–1688), Constantin Brâncoveanu (1688–1714). Evoluția Argeșului înscrie importante și semnificative concepte sau momente din timpul evenimentelor naționale de la 1821, 1848, 1859, 1877, 1918.”

Bunăoară, Tudor Vladimirescu, inițiatorul acțiunilor novatoare de la 1821, care servise, temporar, în administrația Muscelului, a cuprins orașul Pitești, ca punct strategic nordic al eventualei rezistențe, în planurile mișcării revoluționare, elaborate cu acordul unor patrioți argeșeni. Precipitarea evenimentelor nu a permis, însă, aplicarea celor preconizate, din contră, oșteanul din Vladimiri devenea captiv al aliaților săi, liderii Eteriei elene, în tabăra stabilită la Golești, plătind, la 27 mai 1821, cu viața, undeva lângă Târgoviște, îndrăzneala de a ridica doleanțele neamului de jos la valoarea

²⁰ *Idem*, p. 10.

cerințelor cardinale europene. Argeșenii și muscelenii s-au implicat activ în Revoluția de la 1848, remarcându-se mai multe personalități originare din acest areal, precum: Ion C. Brătianu, Dumitru C. Brătianu, Ștefan C. Golescu, Nicolae C. Golescu, Radu C. Golescu, Alexandru C. Golescu (Albu), Alexandru G. Golescu (Negru), Constantin D. Aricescu, Ion D. Negulici. De menționat faptul că, în majoritatea lor, membri Guvernului Provizoriu de la 1848 proveneau din asemenea locuri, iar la Rucăr s-a retras, pentru scurt timp, forul executiv amintit, într-un moment al dezorientării conducătorilor evenimentului invocat.²¹

„În vederea realizării unirii Principatelor Române, respectând cele prevăzute de Articolul 5 din Înaltul Împăărătesc Firman, elaborat de Cancelaria Otomană, referitor la alegerile pentru Adunarea Ad-hoc a Munteniei, argeșenii au optat să-i reprezinte, prin voința exprimată la 17 septembrie 1857, ca deputați, pe Scarlat Turnavitu, Dumitru C. Brătianu, Ion C. Brătianu, Tudosie Murgescu, iar muscelenii i-au preferat pe Ștefan Golescu, Alexandru G. Golescu (Negru), Constantin D. Aricescu, Ion Tică. Printre cei care l-au întâmpinat pe domnul unirii, Alexandru Ioan Cuza, la București (7 februarie 1859), s-au aflat, împreună cu alți oficiali, piteștenii Nicolae Coculescu și Eftimie Nicolau. La 1877–1878, pe durata Războiului de Independență, cei mai mulți argeșeni mobilizați au făcut parte din Regimentul 4 Dorobanți, Regimentul 2 Călărași, Batalionul 4 Vânători. Înaintea festivităților de la București, Guvernul României, împreună cu viitorul rege, Carol I, concentrează oștirea în triunghiul strategic Pitești-Câmpulung-Târgoviște, ceea ce relevă importanța acordată arealului Argeș-Muscel în finalul conflictului ruso-turc din 1877–1878. De remarcat faptul că martirii independenței sunt consemnați, din 1984, în originala operă comemorativă *Argeș. Cartea Eroilor, bibliofilie unicat în România*²², precum și pe monumentele existente în toate localitățile din această parte a țării. Respect asemănător se acordă eroilor argeșeni și musceleni ai Primului Război Mondial, eveniment care a favorizat Marea Unire de la 1918. Semnificația unor asemenea momente este atestată inclusiv prin Memorialul de Război de la Mateiaș. Implicarea Țării noastre în cel de Al Doilea Război Mondial, datorită unui climat internațional suficient de complicat, readuce Argeșul în prim-planul temporalității

²¹ *Ibidem.*

²² La Centenarul Marii Uniri de la 1918, „*Argeș Cartea Eroilor*”, carte ce se află în dotarea Muzeului Județean Argeș prezintă eroii din fiecare localitate din județul Argeș.

respective. Originar din Pitești, mareșalul Ion Antonescu (1882–1946) a motivat participarea la această conflagrație, începând cu 22 iunie 1941, prin obligația istorică a reintegrării Basarabiei și a Bucovinei de Nord în teritoriul național.²³ Reliefăm aspectul că, după Notele ultimative ale Uniunii Sovietice, din iunie 1940, mai multe familii de români, din provinciile amintite, se vor refugia în Argeș-Muscel, găsind, la sud de Carpați, adăpost și locuri de muncă onorabile. Reorientarea politicii externe a României, în august 1944, a impus participarea multor argeșeni și musceleni pe Frontul de Vest, până în Slovacia, reeditându-se, în mare măsură, tragediile umane din etapa estică a războiului. Trupe sovietice rămân în baze militare apropiate orașelor Pitești, Câmpulung, Curtea de Argeș, până în 1958. Evenimentele anilor 1941–1945 au multiplicat contribuția de sânge a cetățenilor din Argeș-Muscel pe Altarul sacrificiului suprem, numele celor deveniți eroi fiind evocate prin recunoștința noastră perpetuă.”²⁴

În debutul exprimării regimului comunist postbelic, zona nordică a Argeșului și Muscelului cunoaște mișcările unor grupări opozante, cele mai active fiind conduse de Gheorghe Arsenescu și Toma Arnăuțoiu (ofițeri). Denumite Haiducii Muscelului, erau anihilate de Securitatea Statului în deceniul șase al secolului XX. Mulți dintre luptători sau susținători au fost arestați, judecați, condamnați la moarte și executați în Închisoarea Jilava. Totodată, la Pitești a existat celebra temniță a drasticei detenții, unde s-au folosit ingenioase tehnici de reeducare a deținuților. Prin similitudine, sintagma Experimentul Pitești rămâne de tristă amintire pentru istoria acestor locuri.²⁵ În așezările sudice, opoziția timpurilor a vizat, prioritar,

²³ *Enciclopedia Argeșului și Muscelului*, p. 12.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Închisoarea Pitești este numele sub care este cunoscut fostul penitenciar din Pitești, România, renumit pentru așa-zisele încercări de „reeducare”, efectuate sub autorizația autorităților comuniste în perioada anilor 1949–1952 (cunoscute și sub denumirea *Experimentul Pitești* sau *Fenomenul Pitești*). Acest experiment nu poate fi redus la o scuză pentru administrarea unor bătaii și torturi brutale, administrate zilnic cu scopul de a „reduca total” deținuții politici, majoritatea studenți, membri în grupări interzise de comuniști ca Partidul Național Țărănesc și Partidul Național Liberal, precum și cei inspirați de Garda de Fier sau membri sioniști ai comunității evreiești din România. Esența metodei folosite la Pitești este transformarea victimelor în călăi, tortura putând fi apreciată drept un simplu mijloc, nu un scop. Scopul experimentului, conform principiilor leniniste în interpretarea PCR, a fost lepădarea convingerilor și ideilor politice și religioase a deținuților, și în cele din urmă alterarea personalităților până la punctul obedienței absolute. Estimările totale referitor la numărul celor care au suferit acest experiment sunt cuprinse între aproximativ 1000^[2] și 5000.^[3] A fost cel mai mare și

cel mai agresiv program de spălare a creierului prin tortură din blocul de Est. Pentru studiul și documentarea acestui genocid antiromânesc există o bogată bibliografie, din care enumerăm, nu exhaustiv, lucrări precum: Eugen Măgirescu, *Moara dracilor. Amin-tiri din închisoarea de la Pitești*, Editura Fronde, Alba-Iulia – Paris, 1994; Alin Mureșan, Pitești. *Cronica unei sinucideri asistate*, Editura Polirom, 2007; Andreica, Gheorghe, *Reeducările comuniste.*, Editura Ex Ponto, Constanta, 2007; Bacu, Dumitru, Pitești. *Centru de reeducare studenteasca*, Editura Cuvântul Românesc, Hamilton, 1989; Băgu, Gheorghe, *Marturisiri din întuneric*, Editura Tehnica, Bucuresti, 1993; Bordeianu, Dumitru Gh., *Marturisiri din mlastina disperarii. (Cele vazute traite si suferite la Pitești si Gherla)*, editia a II-a, îngrijita de prof. Marcel Petrisor, Editura Gama, Bucuresti, 1995, volumul I si II; Buracu, Mihai, *Tablitele de sapun de la Itset-ip*, Editura MJM, Craiova, 2003; Calinescu, Nicolae, *Preambul pentru camera de tortura*, Editura Marineasa, Timisoara, 1994; Cesereanu, Ruxandra, *Comunism și presiune în România*. Editura Polirom, Iasi, 2006; Cesereanu, Ruxandra, *Gulagul în constiința româneasca. Memorialistica și literatura închisorilor și lagarelor comuniste. Eseu de mentalitate*, editia a II-a, revazuta si adaugita, Editura Polirom, Iasi, 2005; Cesianu, Constantin, *Salvat din infern*, traducere din limba franceza de Maria Alexe, Editura Humanitas, Bucuresti, 1992; Ciuceanu, Radu, *Jurnalul unui om linistit. Nume de cod: Artistul*, volumul I, 1963–1970, Institutul National pentru Studierea Totalitarismului, Bucuresti, 2005; Comisia Prezidentiala pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport final*, Editori Vladimir Tismaneanu, Dorin Dobrinicu, Cristian Vasile, Editura Humanitas, Bucuresti, 2007; Cornea, Corneliu, *Viata asa cum a fost. Însemnari*, editia a II-a, revazuta si adaugita, Editura Gutenberg, Arad, 2003; Davidescu, Stefan Ioan I., *Calauza prin infern*, vol. II, prefata de Flori Stanescu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002; Deletant, Dennis, *România sub regimul comunist*, editia a II-a revazuta, editor Romulus Rusan, în românește de Delia Razdolescu, Fundatia Academia Civica, Bucuresti, 2006; Deletant, Dennis, *Teroarea comunista în România. 1948–1965*, Editura Polirom, Iasi, 2001; Dumitrescu, Grigore, *Demascarea*, Editura autorului, München, 1978; Fürtös, Robert, „Implicarea organelor M.A.I. în actiunea de Reeducare. Cazul Pitești (1949–1951)” în *Rezistentă anticomunistă. Cercetare stiintifica si valorificare muzeala*, editori: Cosmin Budeanca, Florentin Olteanu si Iulia Pop, volumul II, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2006; Gheorghita, Viorel, *Et ego. Sarata. Pitești-Gherla. Scurta istorie a devenirii mele*, Editura Marineasa, Timisoara, 1994; Goma, Paul, *Patimile dupa Pitești*, Editura Cartea Româneasca, Bucuresti, 1990; Ianolide, Ioan, *Întoarcerea la Hristos. Document pentru o lume noua*, editie îngrijita la Manastirea Diaconesti, cu un cuvânt înainte de Parintele Gheorghe Calciu-Dumitreasa, Editura Christiana, Bucuresti, 2006; Ierunca, Virgil, *Fenomenul Pitești*, prefata de François Furet, editia a treia, Editura Humanitas, Bucuresti, 2007; Ionitoiu, Cicerone, *Victimele terorii comuniste. Arestati, torturati, întemnitati, ucisi. Dictionar A-R*, lucrări revizuite de prof. univ. Florin Stefanescu, Editura Masina de scris, Bucuresti, 2000–2007; Ivan, Sabin, *Pe urmele adevarului*, editia a II-a, ditura Ex Ponto, Constanta, 1996; Jela, Doina, *Lexiconul negru. Unelte ale represunii comuniste*, Editura Humanitas, Bucuresti, 2001; Merisca, Costin, *Tragedia Pitești. O cronica a „reeducarii”*, Editura Institutul European, Iasi, 1997; Muntean, Ioan, *La pas prin „reeducările” de la Pitești, Gherla si Aiud sau Ridica-te Gheorghe, ridica-te Ioane*, Editura Majadahonda, Bucuresti, 1997; Popa, Ilie (coord.), *ȚExperimentul Pitești. Conference Proceedings. Comunicari prezentate la Simpozionul ȚExperimentul Pitești – Reeducarea prin torturat, editia I (Pitești, 6–8 decembrie 2001, editia a II-a, Sectiunea I (Pitești, 4–6 octombrie 2002, redactor Grigore Constantinescu, volumul I, Editura Fundatia Culturala Memoria,*

contracararea colectivizării agriculturii. Sistemele politice și economice din perioada decembrie 1947 (abolirea monarhiei și instaurarea Republicii Populare Române) – 1989 (Lovitura de stat) au conferit zonei Argeș Muscel o anumită identitate contradictorie, în sensul anulării, de exemplu, a pluripartidismului organizațional local, prin impunerea exclusivismului piramidei comuniste, fenomen suprapus, intensiv, însă, redimensionării favorabile a structurilor urbane. Bunăoară, ideile promovate în etapa interbelică, de liderii naționali, originari din această parte a României, liberalii Ion I.C. Brătianu (1864–1927), Vintilă I.C. Brătianu (1867–1930), Țărăniștii Armand Călinescu (1893–1939), Ion Mihalache (1882–1965), ori de alți militanți politici apropiați acestora, au fost total repudiate. Spectrul parlamentarismului de stânga a propulsat, ulterior, în arena vieții politice naționale pe Constantin I. Parhon (1874–1969), născut la Câmpulung, Muscel, primul președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale (1947–1952), precum și pe cea a liderului autoritar al Partidului Comunist Român (1965–1989), Nicolae Ceaușescu (1918–1989), primul președinte al

Pitești, 2003; Popa, Ilie (coord.), *ȚExperimentul Pitești. Conference Proceedings. Comunicari prezentate la Simpozionul ȚExperimentul Pitești – Reeducarea prin tortură. Opresiunea taranirii române în timpul dictaturii comuniste, editia a III-a, Pitești, 26–28 septembrie 2003*, editor și coordonator Ilie Popa, traduceri în engleza: Rozalia Rodica Popa și Ilie Popa, coperta: Ilie Popa, Alin Berechet, Editura Fundatia Culturala Memoria, Filiala Arges, Pitești, 2004; Popa, Ilie (coord.), *ȚExperimentul Pitești. Conference Proceedings. Comunicari prezentate la Simpozionul ȚExperimentul Pitești – Reeducarea prin tortură. Opresiunea taranirii române în timpul dictaturii comuniste, editia a IV-a, Pitești, 24–26 septembrie 2004*, editor și coordonator Ilie Popa, Editura Fundatia Culturala Memoria, Pitești, 2005; Popescu, Traian, *Experimentul Pitești. Reeducarea prin tortura în închisorile Pitești, Gherla, Tg. Ocna, Canal. Atacul brutalității asupra conștiinței*. Editura Criterion Publishing, București, 2005; Roske, Octavian (coord.), *Mecanisme represive în România: 1945–1948. Dictionar biografic A-Q*, Institutul National pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001–2006; Visovan, Aurel (cu concursul lui Gheorghe Andreica), *Dumnezeul meu, Dumnezeu meu, pentru ce m-ai parasit?* (Reeducarea de la închisoarea Pitești), editia a III-a, Editura Napoca Star, Cluj, 2006; Voinea, Octavian, *Masacrarea studentimii române în închisorile de la Pitești, Gherla și Aiud*, marturii redactate de Gheorghe Andreica, Editura Majadahonda, București, 1996; ****De ce trebuie condamnat comunismul. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România*, volumul I, Editura Polirom, Iași, 2006; ****Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării din închisorile Pitești*, Editura Vremea, București, 1995; Badescu, Ilie, Dungaciu, Dan, „*Experimente totalitare. Modelul reeducării: Pitești, Gherla, Canal, 1949–1952*”, în *Arhivele totalitarismului*, Anul II, nr. 3/1994; Buracu, Mihai, „*Pitești după Pitești*”, în *Memoria*, nr. 44–45 (3–4/2003) Negrescu, Fag, „*Pitești: aprilie '49-august '51*”, în *Memoria*, nr. 7/1992; Pangrate, Ion, „*Cum am scapat din Iad*”, în *Arhivele totalitarismului*, anul VI, nr. 18/1998; Radulescu, Banu, „*Preambulul la Dosarul Pitești*”, în *Memoria*, nr. 1/1990;

statului (1974–1989). Din 1967, până în 1990, Argeșul a fost a patra putere industrială etatistă a României postbelice, deținând monopolul național al fabricației de autoturisme, primordialitatea celei mai mari platforme petrochimice din țară, prevalența anumitor ramuri prelucrătoare, ori din domeniile producerii energiei electrice și nucleare.²⁶ Aici, în acest areal – Argeș-Muscel – este situată comuna Boteni despre a cărei evoluție istorică vom scrie în continuare.

2.2. Botenii Muscelului și evoluția lui istorică

2.2.1. Chestiuni precizatoare

Cel care ar dori să știe ceva despre viitorul satului românesc și, în general despre viitorul sistemelor sociale sătești, ar trebui evident să se întrebe ce este satul contemporan. Dar deja o atare întrebare îl va plasa într-o zonă de maximă tensiune, cea a întâlnirii trecutului cu viitorul. Căci azi, mai mult ca oricând, satul românesc este cuprins într-un timp exploziv în care structuri tradiționale se confruntă cu tendințe noi, care-și încep cursul chiar sub ochii noștri. Uneori sub forme tradiționale acționează forțe noi, nebănuite care vor scoate la iveală alte configurații și alte sensuri ale proceselor sătești decât cele derivate din formele prezente. Într-o atare situație, sarcina unei prudente previziuni rămâne extrem de dificilă, dar totuși posibilă. În condițiile satului românesc contemporan ea este mult îngreunată de lipsa unui program politic de directivă a transformării structurilor sătești. Un atare program, nu numai că nu absolvă întreprinderea unei cercetări aprofundate a tendințelor, dar chiar o reclamă cu necesitate.²⁷ Modelul unei previziuni există și el are valoarea unui „model de modele” care exprimă opțiunile strategice fundamentale ale statului nostru în domeniul transformării rurale. Un atare model de transformare a satului trebuie integrat unui program complex de direcționare a întregii dezvoltări a țării noastre. În cazul complexului pragmatico-normativ cu privire la dezvoltarea României poziția fundamentală o deține integrarea noastră în structurile euroatlantice, cu păstrarea identității naționale pentru asigurarea progresului social. Programul ar avea o dublă însemnătate pe de o parte, are valoarea de cartă fundamentală care cuprinde elementele esențiale ale unei strategii de dezvoltare integrată, pe de altă parte, are o

²⁶ *Enciclopedia Argeșului și Muscelului*, p. 12.

²⁷ Zezi, Ilie Bădescu, *Satul contemporan și evoluția lui istorică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1981.

valoare euristică instimabilă în sensul că furnizează un model tip de analiză și previziune elibetat pe baza tendințelor de europenizare și mondializare a societății. În conformitate cu exigențele unui astfel de model-tip, sarcina oricărei cercetări explicativ-previzionale trebuie să pornească de la desprinderea forțelor istorice, care acționează în cadrul dezvoltării globale. Abia după ce au fost dezvăluite aceste forțe se poate trece la analiza sistemului ca sistem dinamic, adică a interdependențelor dintre aceste forțe istorice. O atare analiză conduce apoi la configurarea tendințelor dezvoltării dând astfel o întemeiere științifică direcțiilor programatice ale acestei dezvoltări. În felul acesta ar trebui elaborat un concept științific și politic integrat și adaptat la specificul național românesc. Ar fi un concept politic pentru că exprimă o ideologie transpărținică privitoare la dezvoltare și este totodată științific pentru că se întemeiază pe analiza materialist istorică a realității românești. Concluzia care poate fi desprinsă cu privire la semnificația acestui model tip de analiză este aceea că nu este posibilă o explicație a structurilor fără o coborâre în istoria lor.

Componentele structurale ale satului contemporan își au istoria lor și nu pot fi înțelese decât într-o atare viziune. Pentru a ne feri de un factualism istoric, care n-ar spune mai nimic, am optat spre înțelegerea satului ca tip de civilizație, în care s-au dezvoltat diverse tipuri de sisteme sociale sătești, fiecare tip avându-și propria lui istorie și fiind legat de anumite forțe sociale. În felul acesta am reușit să ne ferim de o uniformizare a realității satului, ca tip de civilizație istorică, ce ar fi fost cu atât mai periculoasă cu cât această lucrare este destinată cititorului larg, informării sale, destinație care mărește cu mult exigențele și dificultățile prezentării unei probleme. Prin urmare, satul în transformare este o temă de mare actualitate și o informare a cititorului asupra unui atare subiect și este cu atât mai necesară cu cât s-au creat o serie de prenoțiuni vulgarizatoare asupra satului. Prima și cea mai periculoasă este aceea, care ține de cunoașterea comună conform căreia, satul este un fenomen social omogen, cu o structură simplă și cu o istorie tot atât de simplă și liniară. O a doua prenoțiune este rezultatul unei anume perspective sociologice care tinde să subordoneze satul orașului creind astfel impresia unui univers sătesc pasiv, receptor al influențelor orașului, conservator și lipsit de capacitate creatoare, de inovație socială. Această prejudecată este extrem de larg acceptată, viciind analizele și prognozele cu privire la evoluția structurilor sătești. În fine, o treia prenoțiune, strâns legată de a doua, este

aceea de a considera satul ca fiind conservator, tradiționalist, închis în sine, și orașul ca fiind inovator, deschis, modern etc. De aici se poate ușor desprinde imaginea unei societăți sătești fără mutații, deci fără istorie, rezistentă la schimbare, care a fost atrasă în marea istorie, deci istoricizată de către oraș, de influențele acestuia. Iată deci atâtea prejudecăți, care amenințau cu o gravă neînțelegere un proces atât de contradictoriu cum, aste cel al transformării satului. Consecințele practice ale unei asemenea neînțelegeri sunt și ele dintre cele mai grave căci, așa cum spune o celebră teoremă sociologică – teorema lui Thomas – *când oamenii consideră o situație ca reală ea devine reală prin consecințele sale*.²⁸ A crede că satul este un fenomen omogen înseamnă a se raporta la o civilizație istorică milenară în mod omogenizator, înseamnă a ignora o umanitate de o inestimabilă valoare și complexitate, umanitatea satului. De aceea am ales o anume cale în prezentarea temei, o cale prin care am dorit să sensibilizăm cititorul a ceea ce este, în formele sale istorice civilizația sătească. Pe de altă parte, doar în felul acesta se pot dezvălui adevăratele semnificații ale proceselor actuale de transformare a satului, direcțiile și consecințele acestei transformări. Satul a acumulat, în istoria sa structuri sociale de o mare diversitate structuri care, într-un fel sau altul, au fost aduse în contemporaneitatea lui. Acumularea structurilor sociale în istoria satului s-a realizat prin trei căi: prin intermediul culturii, al instituțiilor (în sens de tipuri organizaționale și prin intermediul personalității. Din această întreită perspectivă vom studia și noi evoluția istorică a satului.

2.2.2. Scurtă privire asupra evoluției istorice a Comunei Boteni.

„*Despre Botenii Muscelului și oameii săi buni și bătrâni*”²⁹ a scris profesorul Ion Chelcea cu o nespusă dragoste monografia satului. Pornind de la acest fiu de moșnean din Boteni, erudit de emare valoare al sociologiei românești, documentându-mă prin Biblioteca Academiei Române, mulțumindu-i pe această cale Domnului academician Eugen Simion care ne-a îndrumat și înlesnit căutările, prin arhive de tot felul și alte izvoare istorice, am găsit că deși menționate documentar mai târziu, așezările umane de pe actualul teritoriu al comunei Boteni sunt mult mai vechi, locuirea fiind favorizată de condițiile climatice și poziția geografică

²⁸ *Idem*, p. 7.

²⁹ Ion Chelcea, *Despre Botenii Muscelului și oameii săi buni și bătrâni*, Ediția îngrijită de Septimiu Chelcea, Editura Tritonic, București, 2005.

(depresiune intercolinară din cadrul Mușcelor Argeșului, căile de acces facilitate de râul Argeșel). Botenii, ca localitate, se află foarte aproape de traseul meridianului de 25° longitudine estică. El trece imediat la vest, dincolo de Râul Târgului pe la Albești, la mică distanță de Mățău. La nord de Lerești trece traseul imaginar al paralelei de 45°20' latitudine nordică. După „Enciclopedia geografică a României”³⁰, „Muscelele Argeșului” este numele unității geomorfologice ce include dealul Mățău. Acestea sunt formate dintr-o serie de culmi cu direcție nord-sud, cu înălțimi de până la 1000m, separate de culoarele unor văi pe care se scurg apele unor râuri cu lunci și terase bine dezvoltate și ale căror versanți sunt afectate de alunecări de teren. Dealul Mățăului este flancat de văile Râului Targului și Argeșelului. Spre nord domină Depresiunea Câmpulungului care îl desparte de culmile masivelor muntoase: Iezer-Păpușa, Piatra Craiului, Leaota. Dealul domină întreaga zonă a Muscelor Argeșului. Are o înălțime maximă de 1017 m, iar zonele văilor învecinate se află la cote în jur de 600m. La poalele Mățăului, pe ambele maluri ale Argeșelului este situată comuna Boteni sub abruptul Mățăului. Trebuie să urci zdravan până la Mățău și să cobori apoi, abrupt spre Câmpulung.

Dintru început trebuie să precizez faptul că m-a preocupat stabilirea vechimii acestei așezări, vatră caldă a zâmislirii noastre, locul sfânt unde ne adunăm cu toții la bine și la greu. Însă cel mai preocupant lucru pentru mine a fost stabilirea vechimii acestei așezări. În acest sens, pot afirma că viața omenească a existat pe meleagurile muscelene din timpuri îndepărtate, cu mult înainte ca acestea să fie consemnate în documente. Din vestigiile găsite pe teritoriul comunei Boteni se poate spune, fără teama de a greși, că pe aceste locuri încă din epoca preistorică „La început a fost satul”. Aceasta înseamnă că organizarea centralizată de stat nu a premers satul, ci invers. Din această cauză satul, în marea majoritate a cazurilor este lipsit de o documentație scrisă, viața sa perpetuându-se anonim, potrivit obiceiului pământului, anterior domniei. Iată pentru ce și comuna Boteni, ca de altfel și alte așezări asemănătoare cu ea, nu apare decât târziu în documente. O dovadă grăitoare, atestată de izvoarele istorice nescrise, ne documentează că la Boteni, în patru puncte deosebite situate pe partea stângă a Argeșelului, pe două văi secundare, s-au descoperit întâmplător câteva toporașe de piatră slefuită din neoliticul târziu (1900–1700 i.e.n).

³⁰ *Enciclopedia geografică a României*, Editura Științifică și pedagogică, București, 1982.

Ciocanul-toporaș grano-dioritic, cu pigmenți, având urme de perforare la partea de sus, este rupt în două, cam pe la mijloc, de unde se înmănușează. În cuprinsul acestui studiu vom menționa doar un singur loc, și aceasta numai dintr-unsimplu patriotism ultralocal. Mai exact, potrivit lui Ion Chelcea, „primul punct este situat în sud, în stânga Văii Bolatului, la circa 200 m. Toporașul a fost găsit întâmplător, în anul 1920, de Iordache Evanghelie Gheorghe din Lunca.”³¹

Autorul acestor rânduri locuiește în Comuna Boteni satul Lunca nr. 31, iar prin spatele casei sale, mărginindu-i curtea, susură pârâul *Valea Bolatului*, la aproximativ 100 de m de drumul național Pitești – Mioveni – Câmpulung și la 200 de m de râul Argeșel! S-ar putea ca localizarea făcută de noi să nu fie cea mai exactă, dar valea apropiată și situarea punctului în care s-a toporașul de piatră descoperit și fotografiat de noi la Muzeul Comunei Boteni, prin amabilitatea Directorului său, Domnul Profesor Mihai (Milică) Măgureanu, atestă urme de viață preistorică în zona de azi a comunei Boteni. De aici ne tragem seva! Chiar mai mult, potrivit Valeriei Pravăț, în anul 1976, a găsit locuitorul Savu Gheorghe, în punctul *Bolatu, adică tocmai în aceeași vale a Bolatului, din Lunca Botenilor*, tot un topor de piatră identic nu numai cu cel descoperit în 1920, dar și cu cele descoperite în Albeștii de Muscel.³² Aceste mărturii de cultură materială fac parte din repertoriul arheologic Muscel, care include descoperirile din Câmpulung, Abeștii de Muscel, Malu cu Flori, Cetățeni, Suslănești și alte localități. Așadar, toate aceste puncte unde s-au găsit toporașele sunt lăturalnice văii mai mari a Argeșelului, valea apropiată, atestă urme de viață preistorică în zona de azi a comunei Boteni ceea ce ne îndeamnă să credem că mici cete răzlețe de oameni din epoca neolitică vor fi viețuit prin aceste părți, lucru de altfel de așteptat din moment ce nu departe de Boteni, la vecinii noștri din Hârtiești, în punctul Padina, din partea de est a comunei, în imediata noastră proximitate, cetățeanul Pravăț Gheorghe a descoperit, în anul 1976, aceeași formă rudimentară de unealtă pe care a predat-o Muzeului Câmpulung prin inginerul Ștefan Gheorghe.³³ În plus, la Cetățeni, alt sat din Muscel, s-a descoperit o întreagă așezare aparținând aceleiași epoci. S-a spus că denumirile de locuri sunt ferestre prin care

³¹ *Idem*, p. 18.

³² Valeria I. Pravăț, *Monografia comunei Hârtiești: 1475–200530 de ani de vechime documentară*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.

³³ *Idem*, p. 40.

te poți uita la mari depărtări. Se observă cum omul a căutat un punct de reper în spațiul său limitat geografic, de care era legat prin interes: acel perpetuu raport dialectic dintre om și natură. Însuși numele râului Argeșel care străbate comuna de la nord la sud provine de la numele tribului dacic al ordenssinsilor (argessinsilor) pomeniți de istoricii și geografii antici în scrierile lor. Aceste dovezi ale vieții materiale descoperite în vatra comunei Boteni și în împrejurimile sale, ne îndreptățesc să considerăm că aici au fost așezări stabile, care și-au desfășurat viața și în epoca migrațiilor și apoi în zorii evului mediu. Abia după ce se instituie pe deplin puterea centrală de stat apar celelalte izvoare și acestea în lumina scrisului, când anumite neînțelegeri de proprietate ajung la divan. Sunt pomenite mai întâi satele ce aparțin unor mânăstiri, acestea cerând puterii centrale asigurarea drepturilor pentru ele. Când lui Nicolae Iorga i se cer informații istorice, în anul 1921, de către preotul Nicolae Nițescu privitoare la Boteni, i se răspunde că „asupra satului s-ar putea găsi ceva dacă a fost al unei mânăstiri în actele acesteia”. Cum satul Boteni nu era în această situație, se înțelege de la sine că despre el n-avem o informație documentară mai veche de secolul al XVI deși ființează, după cum s-a arătat cu sute de ani în urmă.³⁴ În acest sens se cuvine să facem următoarea precizare și conexiune logică.

Mai clar, conform *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească, volumul I 1247–1500*³⁵ o veche așezare numită Ohaba se învecinează cu Lucieni, astfel cum se precizează în *Documentul nr. 83 din același volum I*, paginile 148–149. Satul Lucieni aparține Comunei Hârtiești, fiind vecinul de la sud al satului Lunca din Comuna Boteni³⁶. Pentru a fundamenta raționamentul logic, vom mai preciza că potrivit *Documentului nr. 151 care cuprinde documente întocmite în perioada 1 septembrie 1475 – 31 august 1476*, Basarab cel Bătrân Voievod întărește Mânăstirii Cutlumuz de la Muntele Athos mai multe sate printre care și Hîrtiești. Satul Boteni apare pentru prima dată într-un document din **28 iunie 1512**, cu ocazia unei delimitări a satului Hârtiești – sat mânăstiresc – când, între martori sunt citați Dan

³⁴ Ion Chelcea, *Botenii Musceluluiși oamenii săi buni și bătrâni*, Editura Tritonic, București, 2005.

³⁵ Editura Academiei Republicii Socialiste România, Documentul nr. 24, paginile 56, 57, 58, studiate de noi în sala de manuscrite Perpesicius, de la etajul I al Bibliotecii Academiei Române.

³⁶ În Lucieni, bunica maternă avea un frate, ai cărui copii, verii mamei mele mai trăiesc și azi, iar urmașii lor ne-au invitat să-i vizităm, căci i-am cam uitat, luându-ne cu atâtea griji.

și Sârbul din Neagomirești și din Boteni. *Este prima dată menționat satul Boteni* în Documentul nr. 105, paginile 208–215 din volumul II al *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească, 1501–1525*. Or, cum putea fi nominalizat Satul Boteni din fostul județ Muscel într-un document din 28 iunie 1512, cu ocazia acelei delimitări a satului Hârtești – sat mănăstiresc – când, între martori sunt citați Dan și Sârbul din Neagomirești și din Boteni, dacă această localitate nu exista anterior cel puțin la fel de veche cu satul limitrof al cărui hotar era trasat de hrisovul voievodal!

După 21 de ani, în 1533, într-un document, pe lângă alte mărturii din alte sate învecinate: Vulturești, Voroveni, figurează și Dragoslav din Boteni. Ceva mai târziu, într-un proces din 1599, iunie 17, între popa Nan, Manea, Stan – toți megieși din Văleni – și călugarul Ioasaf de la mănăstirea Cotlomuz, printre cei șase „boieri martori” din Căndești, Voinești, Rucăr etc. figurează „Radul al lui Bunul din Boteni”. Tot astfel, în 1647, pe timpul lui Matei Basarab, înregistrăm și alți „boieri” hotarnici cu ocazia delimitării moșiei Voinești-Muscel de Lerești și Mănăstirea Domnească din Câmpulung. Cu această ocazie, la divan apar „patru boieri hotarnici pe răvașe domnești”, satul Boteni fiind reprezentat prin Crăciun, „boier hotarnic”. În aceeași categorie trebuie inclus și un alt „logofat”, Vladul din Boteni. În același timp, apar personalități proeminente în sat, mai ales prin situația lor economică, dar și ca poziție socială, cum ar fi Micu și fii săi. În 1584, Petru Voievod întărește pe Micul peste partea tatalui său – stăpânire contestată de niște nepoți ai săi. Din aceste familii înstărite, unele ajung la anumite situații social-culturale însemnate, cum este cazul cu „popa Micu”, scriitor de zapise, pomenit într-un document din 1674 – preot în Boteni –, socotit de Ion Răuțescu drept un precursor al tuturor preoților din acest sat.³⁷ Toate aceste date întăresc supoziția că anterior secolului al XVI-lea, când apare documentar satul Boteni, aici puteau fi înregistrate comunități importante, pe care nu le putem însă identifica din lipsa de documente. De altfel, din acest sat se va ridica și un pretendent la tronul Țării Românești. În cazul amintit este vorba despre Oprea Găina Voievod, care este privit de Nicolae Iorga ca o „figură ciudată”. Despre acesta se știe prea puțin până în prezent. Confiscarea averii lui are loc între anii 1567–1577 și se datorește strămoșului lui Alexandru Voievod, fiul lui Radu Vodă Mihnea, deci nu la data redactării documentului (1625).

³⁷ Ioan Răuțescu, *Câmpulung-Muscel. O monografie istorică*, Editura: ARS DOCENDI, București, 2009.

De altfel, satul Boteni-Muscel mai cunoaște și un alt reprezentant de vază, cu rang boieresc, ce a jucat un anumit rol în istoria Țării Românești –vel vistiernicul Pârvu Vlădescu, dregător care se găsea în strânsă legătură cu Matei Voievod Basarab, de la care primește și moșii. Dar despre această vrednică de pomenire familie care a dat nemului românesc personalități ce pot sta în panteonul istorie, mai pe larg, în monografie, dar și în alte studii viitoare. Satul Boteni-Muscel înregistrează în secolul al XVI-lea noi posibilități de informație. În anul 1931, la Boteni s-a descoperit un tezaur monetar în punctul Balabani, acolo unde au trăit bunicii mei materni, unde oamenii săpând pe holdă au dat de o oală plină cu monede. Cele mai multe dintre aceste monede sunt din timpul celor trei Sigismunzi, regi ai Poloniei. În secolul al XVII-lea unele documente din acest timp impun prin conținutul lor, arătând în adâncime sensuri importante din punct de vedere al structurii sociale. La 3 mai 1667 (7175), în timpul lui Radu Leon Voievod, sunt luați pe „răvașe domnești”, adică prin dispoziții scrise (domnești), șase „boieri” printre care și Dragomir din Boteni, ca să adeverească pentru anumite părți de moșie din Bogătești și Boteni. La 1630, în pricina de proprietate dintre Zaharia și Vladul din Boteni, ca marturie stau popa Badea, Alaman și Radu Țuțea, toți din Boteni. Într-un alt document (din 1645) se arată că Stoica, Dragomir și Micul stăpânesc în Carpații Făgărașului de Miazăzi muntele Boteanu, cel Mare și cel Mic, dar că în urma evenimentelor, aceștia sunt nevoiți să-și vândă munții unui anume Șerb (Bastea) din Rucăr, cu prețul de 1100 aspri, bani gata. Dintr-un document din 1674 aflăm că și alți locuitori din Boteni aveau drepturi în muntele Boteanu. Din punct de vedere social-economic, satul Boteni nu poate fi imaginat global, ci diferențiat, cele două categorii sociale: cnezimegieși (moșneni) și „rumâni” își fac apariția în documente pe măsură ce ne apropiem de sfârșitul orânduirii feudale, când se conturează mai bine antagonismul dintre ele și apar stări de lucruri ce se manifestă mocnit. „Rumânii” apar în Boteni prima dată într-un document din anul 1577, când Mihnea Voievod întărește stăpânirea lui Negre peste părțile de moșie ale tătâne-său din mai multe sate, între care din Neagomirești, inclusiv un „rumân”, anume Vladul, peste partea de moșie din Boteni, inclusiv doi „rumâni”: Ivan și Stan. Ce procent de „rumânie” va fi existat între locuitorii din Boteni în acel timp este greu de spus.

2.2.3. Unele chestiuni precizatoare privind denumirea de Boteni

Cu un simplu clic, pe Wikipedia, dicționarul pentru toți, aflăm că Boteni este o comună în județul Argeș, Muntenia, România. Numai că semantic, Boteni se poate referi și la alte localități din România, precum, Boteni – Cluj³⁸, Boteni – Dâmbovița³⁹, Boteni – Ialomița⁴⁰. În ceea ce ne privește, pentru lucrarea noastră, referitor la denumirea „Boteni” s-au făcut multe afirmații, însă nesustținute documentar-științific. Unii cercetători susțin că numele comunei ar fi legat de Muntele Boteanu⁴¹. Denumirea Boteni poate fi preluată anterior întemeierii Principatelor Române, când se formau obști țărănești, gen de viață bazat pe înrudirea dintre semeni în frunte cu unul mai destoinic ce imprima celorlalți ordinea și modul de trai și de la care întreaga grupare își trage denumirea. În acest caz se pare că a fost vorba despre un nume Botea sau Boteanu, iar membrii grupării și urmașii lor s-au numit boteni. Cu a doua categorie de denumiri de locuri intrăm și mai adanc în viața satului. Acestea îl aduc pe om în prim plan. Să începem cu denumirea Boteni. Cine ar putea afirma, în stadiul cunoștințelor noastre de azi, că primii locuitori din Boteni și-au avut originea în Transilvania, că am fi în prezența unei descălecări? Afirmații conjencturale se pot face, dar afirmații sustinute documentar-științific, nu. S-au mai făcut și alte apropieri: între muntele Boteanu și satul Boteni, unii crezând că satul și-ar fi luat numele de la acel munte. Este cu mult mai probabil ca muntele respectiv să fi luat numele de la sat, de la locuitorii de aici ce stăpâneau acel munte, cum de altfel mai sunt de părere și alți cercetători precum Silviu Dragomir.⁴² Denumirea Boteni poate fi explicată și pe altă cale. Într-adevăr,

³⁸ Boteni (în maghiară Botháza) este un sat în comuna Mociu din județul Cluj, Transilvania, România. Satul apare menționat în 1349 sub numele de Boothaza sau Boothhaza, 1350 (Bothaza), 1414 (Bothhaza), 1457 (poss. Bothhaza), 1733 (Both-haza), 1750 (Bothaza) și 1850 (Bothaza)

³⁹ Boteni este un sat în comuna Coțești din județul Dâmbovița.

⁴⁰ Boteni este un sat în comuna Sinești din județul Ialomița.

⁴¹ Grigore Constantinescu Comuna BOTENI PITEȘTI MMXV <https://en.calameo.com/read/003393779bb13332219fa>

⁴² Silviu Dragomir, eminent istoric transilvănean, s-a numărat printre victimele politicii represive a regimului comunist din rândul marilor istorici români. Născut la 13 martie 1888 în comUNA Gurasada, jud. Hunedoara, unde tatăl său era notar comunal, Silviu Dragomir a urmat primele clase secundare la Blaj (1897–1903), dar clasele a VII-a și a VIII-a de liceu le-a continuat la Novisad, în Serbia, din dorința de a studia limbile slavice. Atras de religie, a urmat Facultatea de Teologie din Cernăuți (1905–1909), încheiată în anul următor cu doctoratul. Și-a continuat studiile în domeniul istoriei la universitățile din Viena (1909–1910) și Moscova (1910–1911). În toată această perioadă a făcut

anterior întemeierii Principatelor Române își prelungește în istorie genul de viață cunoscut sub denumirea de obște țărănească, gen de viață având ca legatură între semeni înrudirea strânsă de sânge, în frunte cu unul mai destoinic, ce imprima celorlalți ordinea, modul de conducere și de trai, de la care întreaga grupare își va tragea mai târziu denumirea. În cazul nostru pare să fi fost un nume Botea sau Boteanu, iar oamenii grupării sale restrânse s-au numit Boteni, adică urmașii lui. Aceștia și-au luat în stăpânire teritoriul de așezare – se pare – prin roire, adică prin venirea din altă parte. Locul ales oferea într-un grad mai mare condiții optime de existență: în primul rând, apa. Dar nu numai atât: terenul pe care s-au așezat era adăpostit contra vântului.

Locul ales oferă apa trebuincioasă, sol fertil, adăpost, fundul depresiunii permite loc bun de așezare a vetrei satului, care poate lua în stăpânire și parte din versanții mai accesibili locuirii, fie folosindu-se văile secundare ale Argeșelului, ca spre exemplu Valea Grecilor, Gogorasca, Băneasa, fie ridicându-se locuințele de-a dreptul în pantă, acolo unde aceasta este mai domoală (Vârtop). Hotarul satului se conturează pe măsura creșterii populației, la început fiind cu totul restrânsă ca număr. Fiecare locuitor își alătură suprafața de care are nevoie, dar și după puterile lor, a brațelor de muncă, în dauna locului nefolosit, în dauna pădurii. Este faza de stăpânire, atunci când 20–30 de familii au început să facă unele „curățuri”, vitele să le deplaseze spre o suprafață de teren amenajată pentru acest

cercetări în arhivele imperiale de la Viena, în arhivele de la Moscova, dar și în arhivele din Budapesta, Karlowitz și Belgrad. Revenit în Ardeal, în 1911 a fost numit profesor la Seminarul Andreean din Sibiu, unde a funcționat până în 1919, când a fost invitat să predea Istoria popoarelor sud-est europene la Facultatea de Litere și Filozofie a nou înființatei Universității din Cluj. Activitatea sa didactică a continuat până în anul 1947, când a fost pensionat forțat de regimul comunist. În plan științific, Silviu Dragomir s-a distins prin numeroase lucrări referitoare la revoluția din 1848–1849 în Transilvania sau privind istoria ortodoxiei din Transilvania și relațiile religioase ale românilor cu rușii în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. La elaborarea acestora a folosit un număr mare de documente cercetate în arhivele din străinătate deja menționate, la care s-au adăugat și materialele adunate din arhivele mitropoliei și episcopioilor ortodoxe din Transilvania. Era considerat în epocă drept cel mai bun cunoscător al problemelor istoriei Transilvaniei, îndeosebi pentru secolele XVIII-XIX, dar era văzut și ca unul din „stâlpii ortodoxismului ardelean” (alături de profesorii Ioan Lupaș, Onisifor Ghibu și Ion Matei). Pentru laborioasa activitate istoriografică desfășurată în 1916 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar din 1928 a devenit membru titular, ocupând locul lui Vasile Pârvan.

scop. Se desenează însă de pe acum (secolele al VI-lea – al VII-lea) locuri cultivate cu cereale: orz, ovăz, secară, mei și chiar cu grâu, oricât s-ar crede că terenul nu ar fi prielnic acestuia din urmă. Așa cum spuneam, locul de naștere al lui Petre Țuțea, Boteni, din fostul județ Mușcel, veche așezare rustică românească, situată pe o frumoasă terasă a văii râului Argeșel, care împarte în două vatra satului, cunoaște în secolul al XVIII-lea o creștere a populației prin aport din afară, prin adăugirea ungurenilor, ceea ce duce la o denumire nouă a satului: „Boteni Pământeni” și „Boteni Ungureni”. În ceea ce privește structura societății la jumătatea secolului al XVIII-lea, este atestată existența în Boteni a trei tipuri de proprietăți: una obștească-megieșească, una boierească, reprezentată prin partea stăpânită de urmașii lui Neagoe Logofat, și o proprietate individuală, a unor țărani ieșiți din obște, care-și pot înstrăina ocina. Este de reținut, în același timp, și filiere de stăpânire în decursul vremii a unor moșii, ca în cazul lui Neagoe Logofat, care trece de la urmași, prin cumpărare, la alți obșteni. Conflictul între rumâni și marii proprietari ai vremii, stăpânii lor, reizbucnește cu oarecari intermitențe. Aceasta era starea de lucruri sub raportul rumâniei la Boteni, în secolul al XVIII-lea. Locul acestora îl va lua, în secolul următor, clăcașii, ce vor fi siliți să plătească dijma stăpânilor de moșie. Tot în aceeași perioadă mai intervine un eveniment: așezarea ungurenilor în Boteni (după 1700). Este vorba de populația fugită din Transilvania din cauza persecuțiilor, pe de o parte religioase – prin trecerea la catolicism (1700) –, pe de altă parte datorate frământărilor de ordin social-politic: răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan (1784–1785), care are ca motiv principal starea de iobăgie în care trăia cea mai mare parte din populația românească din Transilvania. Tot în secolul al XVIII-lea este de amintit dispariția satului Neagomirești, de la limita de nord a comunei Boteni, care va fi înglobat, cel puțin ca suprafața de teren, Botenilor, mai ales Neagomireștii de Jos, care și-a avut centrul de gravitație pe locul numit „Siliște”.

După cum am arătat, relieful satului Boteni este relativ variat. Aceasta se reflectă în toponimie destul de clar: suprafețe netede – de fapt, terase ale Argeșelului –, acele câmpușeturi care atrag pe om prin posibilitățile lor de trai și de așezare, ori acele ridicături ușoare, în pantă, ce pot fi folosite de om chiar ca așezare, cum este Câmșorul, formând chiar o parte importantă a satului, pe unde „frăția Popeștilor” a găsit loc prielnic de locuire. Cât privește Argeșelul, adică „Argeșul cel mic”, de la extremitatea de nord-est a județului de astăzi, acesta formează axa naturală către care se înclină

formele de relief ale întregului cuprins în care se găsește satul. Este elementul dinamic; către el converg, în cea mai mare parte, formele de relief din care este alcătuit satul Boteni. Argeșelul oferă, în primul rând, drumul de acces; în realitate, Argeșelul nu este propriu-zis un râu (decat în cazul în care vine mare), ci o gârlă, care este ceva mai mare decât o vale sau vâlcea. Din punct de vedere etimologic, „Argeșelul” este o formă diminutivală de la Argeș. Avem de-a face, la origine, cu un radical arg, „alb”, caracteristic regiunilor în care au trăit tracii sau neamurile tracice (frigieni, armeni), precum susține Vasile Pârvan. Pentru N. Dragan (1933), Argeșul muntean ar fi mai degrabă cuman decât peceneg, însemnând, la origine, aris, arylis, ridicătură, înălțime de teren, nume de apă și lac.

Datorită creșterii vitelor, suprafețele de teren din nord și nord-estul satului sunt rezervate cu deosebire fânețelor. De jur-împrejurul vetrei satului, în afară de „Muscel”, se înfiripă locuri ocupate răzleț cu pomi: meri, peri, pruni, cireși, vișini. Stăpânirea boierească pe mari suprafețe, în sud și sud-vest, este atestată documentar. Dar suntem tot în faza când locul stăpânit nu are atât un caracter individual, ci de participare la o munca în devălmășie, când conducerea obștei – „oamenii buni și bătrâni” – hotărăște în consens cu „principiile” de bază nescrise ale obștei, în virtutea unor norme respectate din generație în generație. Suntem într-o vreme când atotstăpânitoare este cultura orală, când predominant rămâne „obiceiul din vechime”, când viața comunitatilor nu se codifica în scris. Funcționează, apoi, responsabilitatea colectivă (desugubina) pentru crime și îndatoriri fiscale. Se desfac prin delimitare între familii – spițe de neam – părți întregi din hotar, părți egale, de unde și „umblare pe bătrâni”, lucru ce conduce la păstrarea caracterului moșnenesc al satului până târziu. Ca o consecință, se delimitează în spațiu, de acum și mai ales până acum, părțile de moșie pe numărul tulpinilor, spițelor de neam prin fâșii de teren, sfori, funii, ce merg din vatra satului spre est, până la creastă, adică până în hotarul cu satul vecin – în est cu Vălenii, în vest cu marile moșii boierești. Astfel, observăm că dintre tulpinile de familii, cel puțin dintre cele de azi, se rânduiesc, spațial, după cum urmează: începând de la sud spre nord (fâșiile de teren fiind orientate vest-est), frăția Popeștilor (ce duce prin filiera genealogică-cronologică la o ascendență de popi). Urmează tulpina Bădeștilor (sau frăția acestora), cu ascendența probabilă până la un preot Badea (1630). Atât familia sau tulpina Popeștilor, cât și a Bădeștilor și-au menținut nu numai potențialul biologic-economic cu destulă vigoare

până în zilele noastre în același spațiu, ci și cel cultural. Intre celelalte frații (spițe de neam) ar urma familia Chelceștilor, alcătuiind, prin felul cum sunt localizate geografic locuințele și locurile de moștenire ale acestora, o pânză neîntreruptă din vatra satului și până sus în Vârtop, până la hotarul despărțitor dintre comunele Boteni și Văleni. Este, clar și în cazul nostru, al Botenilor, globalizarea și-a spus cuvântul: dacă după cel de al doilea Război Mondial se numărau după degetele de la o mână botenarii plecați peste hotare, astăzi îi găsim nu numai în Europa – Italia, Spania, Gerania, Marea Britanie, Germania, Austria etc., dar și în Statle Unite ale Americii sau Australia. Pentru aceștia, ubi patria, ubi bene! Mai bine de o treime din populația Botenilor și-a părăsit vatra satului. Nu numai după 1989, dar și în vremea comunismului, cei mai dotați fii ai satului au luat calea orașului, fie datorită industrializării forțate a economiei României, fie pentru un trai mai bun și mai comod. Cu secolul al XIX-lea intrăm de-a binele într-o orânduire nouă, capitalistă. Relațiile de producție de tip capitalist pătrund acum și la sate. Cele anterioare, de tip feudal, vor continua sub alte forme. Alte raporturi, altă față a satului se anunță: proprietatea privată se definește din ce în ce mai mult, goana după profit crește. Din documentele studiate rezultă că totul gravitează în jurul apărării și acaparării de pământ. Cu timpul, proprietatea moșnenească este tot mai amenințată de noile relații bazate pe profit. În prima jumătate a secolului al XIX-lea baza de subsistență a moșnenilor, pământul, se afla încă în lupta cu unii factori ce o slăbesc: birul greu, împrumutul cu dobândă, acapararea sub diferite forme de către anumiți împuțerniciți – între care și străini de sat – a loturilor moșnenești. Se constată acum un început de decădere a proprietății. În Boteni, la 1830, a fost stabilită reședința ocolului/plășii Argeșel din fostul județ Mușcel. Aceasta înseamnă că aici s-a aflat până după Al Doilea Război Mondial, locul de funcționare a mai multor instituții de stat: Judecătoria, percepția, serviciul sanitar uman și veterinar, secția de jandarmi, toate pentru alte opt comune din zonă. Și despre acest aspect important al istoriei satului nostru, vom detalia. Am găsit, deja, în Arhivele Naționale de la Pitești documente inedite, referitoare la statutul juridic al administrației locale din Boteni, documente atașate studiului de față, dar a căror prelucrare o vom face ulterior, așa cum spuneam în cele ce preced, în monografie ori în studii distincte. Acum vom zăbovi asupra poziției geografice și a cadrului natural.

2.2.4. Poziția geografică și cadrul natural al comunei Boteni

Dacă privim comuna Boteni de pe o înălțime ca vârful Mățăului ni se deslușesc mai multe unități de relief, între care, la nord, se profilează zona muntoasă a Munților Făgăraș. Acești munți se desfac ca o coroană ce se arcuiește, începând cu Iezerul și sfârșind cu masivul Leaota, culmi albite de zapadă, uneori până vara târziu. În afară de lanțul muntos, ochiul surprinde culoarul intercarpatic, ca o tranșee de apărare a acestei zone, după care se evidențiază din nou o altă unitate geografică, foarte importantă. Este piemontul getic la limita sa de nord, relief precarpatic a cărei înălțime medie, în nord, urcă uneori chiar și peste 700 m.⁴³ Una dintre trăsăturile caracteristice ale acestui relief este fragmentarea sa deluroasă complexă în partea de nord, larg valurită, prezentând acele forme tipice, în cea mai mare parte despădurite, numite muscele, suprafețe cu înălțimi domoale, cu versanți ce se înclină ușor ca un plai sau mai multe spre linia cu cel mai jos nivel: râul Argeșel. Coborând pe Argeșel, în dreapta și în stânga râului se lasă în pantă versanți mai mult sau mai puțin înclinați, făcând loc unor mici depresiuni longitudinale. Într-una din aceste depresiuni se află așezată și comuna Boteni: Depresiunea Botenilor. așadar, configurația geografică a comunei Boteni este relativ variată, dar câteva forme de relief întrunesc condiții pozitive, cu mare randament sub raport rezidențial. Cea mai mare pondere sub acest raport o are însuși fundul de căldare – depresiunea longitudinală larg deschisă, bazinul de adăpost în care s-au fixat primele familii, primii locuitori care au format satul.

Menționăm constituția de rocă, importantă prin prezența la Boteni a cărbunelui de pămaânt, a lignitului care, în unele puncte, „se arata la zi” în secțiunea naturală a văilor. Ca în întreg podisul getic, temperaturile medii anuale sunt cuprinse între 8 și 13°, cele din luna iulie fiind de aproximativ 18–20°; precipitațiile sunt relativ abundente, cca 700–800 ml anual. Între agenții care influențează în mod hotărâtor variațiile atmosferice se numără și vântul. Între acestea, crivățul este cel care aduce ploaia cea mult dorită în timpul verii. Iarna, crivățul aduce viscol și cețuri; toamna și primăvara, fiind socotite timpul favorabil animalelor sălbatice. „Munteanu” aduce lumina, bate dinspre nord. „Baltărețu” vine din sud și aduce ploaie. Austrul bate dinspre nord-est și aduce „lumina”. În legătură cu regimul ploios sau secetos, este și debitul capricios al văilor și al râului Argeșel care trece prin sat.

⁴³ I. Chelcea, *op. cit.*, pp. 11–13 și site-ul: <https://brauldelaboteni.ro/index.php/istoricul-comunei-boteni/cadrul-natural>.

Intre cele două extreme, ploaia și seceta, sătenii din Boteni preferă ploaia (chiar dacă aceasta este prea mare). Poate și pentru că nu se întâmplă des, dar și pentru că solul este destul de capabil de a înghiți, de a suge multă apă. Precum în întreg podisul getic, vegetația este reprezentată de stejăriș, asociat sau nu cu fâgete, și de gorunete, pe dealurile înalte. Va trebui însă precizat că întreg cuprinsul zonei a fost cândva dominat de pădure: de fag, ulm sau chiar de stejar, specii atestate la Boteni și toponomastic. Pădurea de ulmi este relevată la Boteni de toponimicul Ulmeanca, iar stejarul, de numirea de loc La Stejar (ce se afla în Câmpușeț. Astăzi, din aceste păduri, ce coborau până aproape de sat, au mai rămas pâlcuri mărunte doar în Măgurele, Valea Ulmencii și Frigurosu. Pădurea mai stăruie încă în sud-vest și sud-est. Aici, suprafețe mari sunt acoperite cu pădure, cauza fiind, în parte, și schimbarea structurii solului. Mergând mai departe spre sud-sud-est, dealurile cu păduri compacte se țin și aici lanț: Padina Plopului, unde moșnenii din Boteni își aveau dramurile lor devalmașe de pădure, ce constituiau rezerva însemnată de aprovizionare a populației cu lemne de foc și pentru construcție. Centura blocurilor de pădure în est se încheie cu Iuda, și această proprietate a moșnenilor Boteni, trecută în patrimoniul statului și nici astăzi retrocedată adevăraților proprietari, retrocedarea înpotmolindu-se în hățişul birocratic, dar și în interesele meschine ale unora ce dețin momentan puterea. Suprafețele ocupate cu pășune și fânețe pun stăpânire, într-o anumită perioadă, pe cea mai mare parte a suprafeței hotarului satului, cu deosebire în partea opusă pădurilor; în partea de nord-nord-vest și nord-est, începând cu Câmpușetul, Intre Vâlcele, La Stejar, Drăghiceanca, Măgurele, Frigurosu, toate laolaltă formând, la Boteni, ceea ce se numeste „muscel”, pajiști naturale cu ierburi din familia gramineelor, trifoliene sălbatice, ochiul-boului, păpădie etc. În Măgurele, până nu demult, mai rămăsese o pădurice de ulmi, „la Duțescu”. Ulmeanca despădurită a format cândva, cu Măgurelele un singur trup împădurit. În Drăghiceanca, de asemenea, nu mai sunt mestecenii care au fost cândva pretutindeni. În muscel, ca zonă bogată în plante de tot felul, vara ochiul este încântat de varietatea florilor de câmp, care atrag privirea, unele roșii, din care cauză sunt numite plastic „sangele voinicului”, ori printr-un contrast potolit, cum, spre exemplu, sunt garoafele de câmp. Pe văi și pe cursul Argeșelului predomină vegetația de apă. Astfel, pe prundul gârlei cresc tufe de răchite, dar și locul acestora s-a restrâns considerabil în ultimul timp. Pe prundul gârlei, în general, predomină arinul și salcia. Dar mai multe

detalii despre aceste locuri, cu osebire asupra proprietății funciare oferim în secțiunea următoare.

2.2.5. Scurte considerații cu privire la proprietatea funciară

În comuna Boteni, până în anul 1944, existau două categorii de proprietate: moșierească și țărănească, prima caracterizându-se prin suprafețe întinse, acoperite în mare parte cu păduri, cea de-a doua, prin suprafețe mici, cultivate în cea mai mare parte. Moșiile erau deținute de câteva familii, restul pământului fiind parcelat și deținut de fiecare familie în parte. La origine, proprietatea țărănească a fost devalmașe, satul fiind format din moșneni sau moșteni, cum li se mai spunea, alături de care s-au așezat, cu timpul, și alții veniți, mai puțin înstăriți sau chiar lipsiți de pământ, numiți rumâni sau clăcași. Marea proprietate era situată distinct de față de mica proprietate, spre sud – sud-vest. Faptul că proprietatea moșierească în această parte a satului corespundea vadurilor, celor trei mori, denotă că marii proprietari au trecut hotarul natural, prin achiziționarea micii proprietăți moșnenești, într-o perioadă ce nu poate fi precizată documentar. Cel mai mare trup de moșie boierească la Boteni a fost moșia Bolat – Valea lui Topor, proprietatea unui grec, cunoscut documentar în prima jumătate a secolului al XIX-lea, „Gheorghe Castris, apoi a vândut moșia lui Polizu, „cam francez”.⁴⁴ Polizu având două fete, la căsătoria lor moșia se împarte în două. Prima fiică, Ecaterina, cunoscută în sat sub numele de „coana Titina”, ia în căsătorie pe Gheorghe Vlădescu, inginer silvic. Moștenirea sa consta din circa 3000 de pogoane. Din aceasta au fost împroprietărite, în 1864, „balabanii” – clăcași și romi din Linie (aproximativ 50 de pogoane). Restul a fost vândut la ceilalți țărani, dintre care mulți din Valeni (1200 de pogoane). Cealaltă fiică a lui Polizu ia în căsătorie pe colonelul Măescu, având ca moștenitor pe Constantin Măescu. Și acesta înstrăinează averea prin vânzare – în loturi mici, până la 15 pogoane, în 1917. Cel de-al doilea trup de moșie aparținea Elizei Dâmboviceanu. Moșia ei se afla la „Pârâul cu Raci”. Din această moșie au fost împroprietărite, în 1864, ungurenii-clăcași; restul a fost cumpărat de Costache Crăsan, țăran înstărit din Bârzești, la origine „boier de neam”. Afără de aceste două mari trupuri de moșie, se mai afla și proprietatea lui I. Bestelei, ce locuia în Câmpulung. În sfârșit, printre familiile stăpânitoare de moșii din Boteni

⁴⁴ I. Chelcea, *op. cit.*, pp. 14–16 și site-ul: <https://brauldelaboteni.ro/index.php/istoricul-comunei-boteni/cultura-materiala>.

se număra și familia Vlădescu, descendentă din Pârvu Vlădescu (secolul al XVII-lea), care-și avea reședința în Aninoasa și Vladesti. În Boteni locuia doar o ramură a acestora. Trupul de moșie stăpânit de Vlădești a fost ultimul care s-a dezmembrat.

Petru Poni (1921, 166) menționa pentru Boteni, după Catagrafiele din 1820 și din 1831, un număr de 211 răzeși. Numărul celor împrumăriți potrivit legii din 1864 se ridică la 140 de familii. Tot aici se arată că în Boteni existau și familii „fără pământ” (25 de familii). Devălmășia se mentine sub diferite forme până târziu. Muscelul, ca rezervă de nutreț, a fost și el cândva devalmaș. Mai târziu (1918–1923), examinând tabelele cu persoanele care compun obștea moșnenilor din Boteni cu drepturile asupra pădurii Padina Plopului, întocmite pentru „crezământ”, rezultă că numărul acelor persoane este impresionant: „peste tot, trei sute șasezeci și cinci moșneni ca proprietari, în proporția arătată în dreptul fiecăruia”. Se observă acum că cei mai influenți oameni din sat caută să acapareze drepturile celorlalți moșneni. Aceasta rezultă și din tabelul autentificat de „Grefa judecătoreii ocolului rural Boteni” din 1921, iulie 19. În dreptul mai multor obșteni se arăta: „vândut lui I. Gh. Banică”, notarul satului, care poate fi comparat, sub acest raport, doar cu I. D. Bădescu, învățător. Cu timpul însă se trece la o împărțire a pământului pe familii, individual. Îndeosebi mărimea și calitatea pământului stăpânit arata aceasta, Boteni-Pământeni formând „cheagul” satului, reprezentând formațiunea centrală și concentrată a moșnenilor din Boteni ce exercita o stăpânire asupra pământului distinctă de a celorlalți săteni, clăcași. Din Catagrafia din anul 1838⁴⁵ reiese că satul Boteni se compune din șase categorii social-economice: 1) fără pământ; 2) țigani de sat sau de vatră, foști clăcași la boieri în tot cursul evului mediu; 3) ungureni, veniți din Transilvania – și ei cu statut social de clăcași pe moșia boierească; 4) locuitori din catunul Lunca – și aceștia clăcași pe moșia boierească; 5) locuitorii cătunului Balabani – și acestia, în marea lor majoritate, clăcași, după cum arata situarea lor marginasa față de centrul satului; 6) Boteni-Pământeni, cu cei mai mulți moșneni. Luând în considerare datele oferite de statistica din 1932 cu privire la hotarul satului și la diferitele moduri de folosință a pământului, se observa cum la acea dată ponderea o avea suprafața ocupată cu fânețe (36% din suprafața satului). Pentru

⁴⁵ A se vedea, pentru detalii, Arhivele Naționale, *Colecția I, II, 1818–1870, inventar nr. 501*, preluat de pe site-ul: <http://arhivelenationale.ro/site/download/inventare/Catagrafii.-1818-1870.-Inv.-501.pdf>.

detalii și ample configurări ale evoluției și profundelor transformări ale proprietății funciare din zona noastră, în decursul istoriei vom documenta și analiza în monografia pe care o pregătim. Acum despre câteva dintre cele mai semnificative ocupații și meșteșuguri din satul nostru. Și vom începe cu mineritul pentru că este semnificativ pentru întreaga evoluție/involuție a acestei ramuri importante a economiei Botenilor.

Mulțumiri

În privința susținerii unui astfel de proiect, au fost și alți botenari dispuși, la un moment dat, să dea o mână de ajutor, un sprijin. Problemele financiare pe care le întâmpinăm cu toții, zi de zi, nu justifică, dacă vreți, o lipsă de participare din partea cuiva într-un anumit moment și într-un proiect important. A fost posibil și din partea administrației publice locale, personal a primarului Vasile Leau care a fost interesat în a sprijini astfel de proiecte – bănuiesc că nu este nici primul și nici ultimul la care s-a gândit. Încercăm să facem o lucrare la nivelul la care opera lui Ion Chelcea a fost receptată în România. Am avut discuții cu mulți profesioniști din diferite domenii, având în vedere intensitatea și costurile foarte mari pe care le presupune această monografie. Dar am reușit să găsim această deschidere și această disponibilitate chiar la Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române, organizatorul Sesiunii de comunicări științifice Oameni de știință implicați în consolidarea educației, economiei, științei în România anilor 1919–1940 și omagierea Satului Românesc, București, 2019.

Mulțumesc tuturor membrilor coșegiului de redacție, pentru efortul și răbdarea dovedită, fără de care studiul de față nu ar fi văzut lumina tiparului!

Bibliografie:

Pentru documentarea și reconstituirea cât mai exactă a a imaginii satului natal am utilizat studiile și publicațiile unor autori precum:

- [1] Bădescu, Ilie, *Satul contemporan și evoluția sa istorică*, Editura Științifică. București, 1981.
- [2] Bidilică-Vasilache, Georgeta, *Destin colectiv și individual. Viața unei familii din Botenii Muscelului*, Editura Artemis 2005.
- [3] Blaga, Lucian, *Elogiul satului românesc*, publicat în Academia Română.

- Discursuri de recepție*, LXXI, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, depozitul general, cartea românească, 1937, pp. 3–16.
- [4] Chelcea, Ion, *Botenii Musceluluiși și oamenii săi buni și bătrâni*, Editura Tritonic, București, 2005.
- [5] ***, *Enciclopedia geografică a României*, Editura Științifică și pedagogică, București, 1982.
- [6] Fălculete, Ion Șerban, Fălculete, Ioan, *Pe Dâmbovița în sus pe urmele lui Negru Vodă și ale urmașilor săi: Vlădenii din plaiul Dâmboviței. Pagini de viață și istorie*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2016.
- [7] ***, *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară, București, 1989.
- [8] Popa, Petre, *Enciclopedia Argeșului și Muscelului*, Editura Bibliotecii Județene Dinicu Golescu Argeș, Pitești, 2010.
- [9] Popescu – Argeșel, Ion, *Mănăstirile și bisericile din Muscel la cumpăna dintre milenii*, Editura Fundației România de mâine, București, 2000.
- [10] Pravăț, Valeria I., *Monografia comunei Hărțiești: 1475–2005.530 de ani de vechime documentară*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.
- [11] Răuțescu, Ioan, *Câmpulung-Muscel. O monografie istorică*, Editura: ARS DOCENDI, București, 2009.
- [12] Rebreanu, Liviu, „*Laudă țaranului român*” publicat în Academia Română. Discursuri de recepție, LXXVII, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, depozitul general, 1940, pp. 3–14.
- [13] ***, *România în anii primului Război Mondial*, Editura Militară, București, 1987.
- [14] ***, *România în primul război mondial*, Editura Militară, 1979.
- [15] Trâmbaciu, Ștefan, *Bătălia din zona Bran – Câmpulung*, Editura Europress, Pitești, 2003.
- [16] Țuțea, Petre, *Între Dumnezeu și Neamul meu*, Fundația Anastasia, București, 1992.

Articole publicate și preluate de pe diferite site-uri

- [1] Ion C. Hera-Bucur, Florina Bucur-Mohanu, *Cu privire la elaborarea unei monografii a județului istoric Muscel*, în „Revista Română de Sociologie”, serie nouă, anul IX, nr. 1–2, p. 133–143, București, 1998, p. 134.
- [2] Ion C. Hera-Bucur, Florina Bucur-Mohanu, *Cu privire la elaborarea unei monografii a județului istoric Muscel*, în „Revista Română de Sociologie”, serie nouă, anul IX, nr. 1–2, p. 133–143, București, 1998.
- [3] Ana-Maria Cucoranu, *Să ne întoarcem la Matcă! Satul românesc*, articol preluat de pe site-ul: <https://evz.ro/sa-ne-intoarcem-la-matca-satul-romanesc.html?v=347635&page=2>

Surse online:

- [1] <https://muscelpedia.ro/aboutus/index.php?pid=35>
- [2] <https://muscelpedia.ro/aboutus/index.php?pid=37>
- [3] www.wikipedia.org, www.comunaboteni.ro
- [4] www.Tuța.ro, www.primariaCâmpulung.ro,
- [5] <https://brauldelaboteni.ro/index.php/istoricul-comunei-boteni/documente-scrise/>
- [6] http://www.academia.edu/31228924/Ion_Donat_Domeniul_Domnesc_
- [7] <http://www.muzeul-judetean-arges.ro/images/argesis/Argesis%20Istorie%20nr%2014.pdf>.
- [8] <https://brauldelaboteni.ro/index.php/istoricul-comunei-boteni/cadrul-natural>.
- [9] <https://brauldelaboteni.ro/index.php/istoricul-comunei-boteni/mineritul/>